

Tugiteenus vanglast vabanejatele hindamismetoodika esitamine ja vahehindamise läbiviimine

Aruanne

II osa

Töövõtja:

Kontaktisik: Katri-Liis Reimann (Brainport Living Lab)

Registri number: 11760582

Arveldusarve number: EE202200221047795665

Aadress: Mere tee 6, Tabasalu, Harku vald 76901Harjumaa

Telefon: +372 5299267

E-mail: katriliis@brainportlivinglab.eu

Tellijä: Justiitsministeerium

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

SISSEJUHATUS	4
1. UURINGU TAUST	5
2. TUGITEENUSE PAKKUMISED	7
2.1. MTÜ Johannes Mikkelsoni Keskus (JMK)	8
2.1.1. Kliendi teekond, töö tugiisikute ja klientidega	8
2.1.2. Koostöö teiste osapooltega	9
2.1.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	10
2.1.4. Järeldused ja ettepanekud	10
2.2. MTÜ Lootuse Küla	11
2.2.1. Kliendi teekond, töö klientidega ja tugiisikutega	11
2.2.2. Koostöö teiste osapooltega	12
2.2.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	12
2.2.4. Järeldused ja ettepanekud	13
2.3. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut (BKI)	13
2.3.1. Kliendi teekond, töö tugiisikutega ja klientidega	13
2.3.2. Koostöö teiste osapooltega	14
2.3.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	14
2.4. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Pärnus	15
2.4.1. Kliendi teekond, töö tugiisikutega ja klientidega	15
2.4.2. Koostöö teiste osapooltega	15
2.4.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	16
2.4.4. Järeldused ja ettepanekud	16
2.5. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Jõhvis	16
2.5.1. Kliendi teekond, töö tugiisikutega ja klientidega	16
2.5.2. Koostöö teiste osapooltega	17
2.5.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	18
2.5.4. Järeldused ja ettepanekud	18
3. TUGIISIKUD	19
3.1. Tugiisikud Johannes Mikkelsoni Keskuses Tartus	19
3.1.1. Esimene intervjuu	19
3.1.2. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga	19
3.1.3. Koostöö teiste osapooltega	20
3.1.4. Töö tulemuslikkuse hindamine	21
3.1.5. Teine intervjuu	21
3.1.6. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga	21
3.1.7. Koostöö teiste osapooltega	22
3.1.8. Töö tulemuslikkuse hindamine	22
3.1.9. Järeldused ja ettepanekud	22
3.2. Lootuse Küla tugiisik	23
3.2.1. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga	23
3.2.2. Koostöö teiste osapooltega	24
3.2.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	24
3.2.4. Järeldused ja ettepanekud	24
3.3. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituudi tugiisikud	25
3.3.1. Esimene intervjuu	25
3.3.2. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga	25

3.3.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	25
3.3.4. Fookusgrupi intervjuu 6 tugiisikuga Tallinnas	26
3.3.5. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga.....	26
3.3.6. Koostöö teiste osapooltega.....	27
3.3.7. Töö tulemuslikkuse hindamine	28
3.4. MTÜ Aktiviseerimiskeskus Tulevik ja Jõhvi tugiisikud	29
3.4.1. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga.....	29
3.4.2. Koostöö teiste osapooltega	30
3.4.3. Töö tulemuslikkuse hindamine	30
4. Tugiteenuse kliendid	31
4.1. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituudi kliendid	31
4.1.1. Telefoniintervjuud.....	31
4.2. Johannes Mihkelsoni Keskuse kliendid	32
4.2.1. Telefoniintervjuud	32
4.2.2. Silmast silma intervjuu.....	33
4.3. Lootuse Küla klient.....	34
4.4. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Pärnu kliendid.....	34
4.4.1. Fookusgrupi intervjuu.....	35
4.5. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Jõhvi kliendid	36
4.5.1. Järeldused ja klientide ettepanekud.....	37
5. Kinnipeetavad	37
5.1. Viru vangla kinnipeetavad	37
5.1.1. Fookusgrupi intervjuu.....	37
5.2. Tartu vangla kinnipeetavad	37
5.2.1. Fookusgrupi intervjuu.....	37
6. Vanglate inspektorid-kontaktisikud	38
6.1. Viru vangla inspektorid-kontaktisikud.....	38
6.1.1. Fookusgrupi intervjuud.....	38
6.2. Tartu vangla inspektorid-kontaktisikud	39
6.2.1. Fookusgrupi intervjuud.....	39
7. Järeldused ja ettepanekud.....	40
7.1. Tugiteenuse tulemuslikkuse hindamise meetodika.....	40
7.2. Tugiisiku - ja majutusteenuse pakkujad.....	41
7.3. Tugiisikud	42
7.4. Kliendid.....	43
7.5. Vanglate kontaktistikud	43
7.6. Süsteemsed muudatused	44
KOKKUVÕTE.....	45
Lisa 1	47
Lisa 2.....	48

SISSEJUHATUS

Käesolev aruanne on koostatud töövõtulepingu nr. 7-6/477 lisa 1 täitmiseks. See sisaldab vastavalt **“Tugiteenus vanglast vabanejatele hindamismetoodika väljatöötamist”**.

Käesoleva aruande on koostanud eksperdid Katri-Liis Reimann, PhD, Merle Krigul, PhD ja David Parks, MA. Intervjuusid viisid läbi Katri-Liis Reimann, PhD ning Merle Krigul, PhD.

Tugiteenus vanglast vabanejatele hõlmab **tugiisikuteenuse ja nõustamisteenustega ajutise majutusteenuse pakkumist** vanglast vabanejatele.

Aruandes analüüsitakse tugiteenuse osutamise kvaliteeti eesmärkide saavutamisel: vabanejate sotsiaalne kaasatus, võimalused toimetulekuks, suurenenud osalus teenusel osalejate tööturuteenustel ja tööhõives.

Analüüsi koostamise 3 peamist eesmärki on:

- Teenuse osutamisel kogutud andmete analüüsi kaudu anda hinnang eesmärkide täitmisele ja indikatsioon teenusele seatud lõplike väljund- ja tulemusnäitajate täitmise kohta.
- Tuua välja võimalikud andmevead, kogutavate andmetega seotud probleemid ja pakkuda välja lahendused andmekogumise parandamiseks edaspidi.
- Esmane hinnang teenuse korraldusele ja klientide rahulolule, sh teenuse osutamine, korralduslikud kitsaskohad, andmekogumise kvaliteet.

Analüüsis käsitletakse teenuse pakkumist järgmiste gruppide vaatenurgast:

- tugisikuteenuse ja majutusteenuse pakkujad;
- teenust pakkuvad tugisikud;
- teenuse kliendid;
- vanglate inspektor-kontaktisikud.

1. UURINGU TAUST

2014-2019 rakendab Justiitsministeerium Euroopa Sotsiaalfondist (ESF) rahastatavat tugiteenust vanglast vabanejatele, mille eesmärk on suurendada vanglast vabanejate osalust tööturul, sotsiaalteenustel ning hariduses ning vähendada nende retsidiivsust. Vanglast vabanejatele osutatava tugiteenuse abil paraneb eelduslikult nende sotsiaalne kaasatus, võimalused toimetulekuks, suureneb teenusel osalejate osalus tööturuteenustel ja tööhõives. Vanglast vabanejate tugiteenuse üldisemaks oodatavaks tulemuseks on teenusel osalejate vähenenud retsidiivsusnäitajad, paranenud iseseisev toimetulek ning sujuvam kogukonda naasmine.

Tugiteenus vanglast vabanejatele hõlmab tugiisikuteenuse ja nõustamisteenustega ajutise majutusteenuse pakkumist vanglast vabanenutele. Tugiisikuteenuse abil integreeritakse vanglast vabanejate taasühiskonnastamise soodustamiseks sotsiaal- ja tööturuteenused, toetades vanglast vabaneja valmisolekut suhelda ametiasutustega ja kasutada nende poolt pakutavaid teenuseid. Kogukonda kaasamise kaudu suurendatakse vanglast vabanejate sotsiaalset kaasatust. Kontakt tugiisikuga luuakse enne vanglast vabanemist, et tekiks usaldus ja regulaarse suhtlemise harjumus. Tugiisikuteenusele suunamine algab kuni 6 kuud enne vanglast vabanemist ja teenusele suunamise otsustab vangla inspektor-kontaktisik, sotsiaaltöötaja, kaplan või kriminaalhooldaja, kes kinnipeetavaga töötab. Teenusele saab vanglast vabaneja tulla ka isiklikul initsiatiivil, andes soovist teada oma inspektor-kontaktisikule.

Vanglast vabanejale osutatakse tugiisikuteenust kestvusega kuni 12 kuud. Tugiisiku tegevus vanglas ja vabanemisejärgselt kogukonnas moodustavad ühtse terviku. Vanglas keskendutakse vabaneja vajaduste kaardistamisele ja tema ettevalmistamisele, kogukonnas tehtavad tegevused on suunatud kohanemisele uues keskkonnas. Mõlemal juhul on eesmärgiks vabaneja toetamine uutest kuritegudest hoidumisel, sotsiaalsete oskuste (taas)õppimisel ja tööturule naasmisel. Tugiisik teeb tihedalt koostööd oma piirkonna vabaihenduste ja kohaliku omavalitsusega, samuti majutusüksustega, et leida vanglast vabanejale sobilik eluase.

Tugiteenuse osaks olev majutusteenus ei ole pelgalt voodikoha pakkumine, paralleelselt pakutakse rehabiliteerimist soodustavaid teenuseid, sh sotsiaal- ja võlanõustamine, psühholoogiline nõustamine, tegevusteraapia, tööharjutus jms. Majutuskoha võimaldatakse esimeseks kuueks kuuks pärast vanglast vabanemist. Majutusteenust pakuvad MTÜ Aktiviseerimiskeskus Tulevik Pärnus ja Jõhvis ning MTÜ Lootuse Küla Laitses Harjumaal, kus teenindatakse võimalusel lisaks oma sissekirjutusega inimestele ka maakonna teiste valdade ja linnade sissekirjutusega kodanikke. Loetletud piirkondades eelistatakse teenusesaajatena vanglast vabanejaid, kes enne vangistust elasid samas piirkonnas ning kellel on seal olemas toetav sotsiaalne võrgustik või selle loomise/taastamise

eeldused.

Majutusteenus ei ole mõeldud raskete sõltuvusprobleemidega inimestele, vaid pakub ajutist eluruumi ja nõustamisteenuseid neile, kes on motiveeritud kogukonda integreeruma ja tööd otsima. Majutusüksusesse saamisel on tingimusteks enne vabanemist määratud tugiisiku olemasolu, motivatsioon tööle asumiseks, muu hõivatus kinnitus selle olemasolu korral ning nõusolek hoiduda alkoholi ja narkootikumide tarbimisest. Eelistatud on 1-2-kohalised toad (vajadusel ja võimalusel võimaldatakse vabanejal viibida majutusteenusel koos alaealise lapsega). Vajadusel suunatakse vanglast vabaneja teenusepakkujateni, kes lisaks majutusteenusele ja tugiisikuteenusele toetavad kogukonda naasmist.

Tugiteenuse sihtgruppi kuulub vanglast tähtaegselt või ennetähtaegselt vabaneja, keda iseloomustab üks allolevatest tingimustest:

- tema vangistustähtaja lõpuni on jäänud kuni 6 kuud ning ta on avaldanud soovi tugiisikuteenuse saamiseks;
- tema vangistustähtaja lõpuni on jäänud kuni 6 kuud ning teda on tugiisikuteenuse saamisele suunanud vangla inspektor-kontaktisik, sotsiaaltöötaja, kaplan või kriminaalhooldaja;
- tema võimaliku ennetähtaegse vabanemise ettevalmistamisel esitab vangla sotsiaaltöötaja või kriminaalhooldaja arvamuse tugiisikuteenusele sobivuse kohta;
- ta on vangistusest enne tähtaja lõppemist kohtu poolt tingimisi vabastatud ning vangistusest vabanemiseni on jäänud kuni 6 kuud.

TAT "Tugiteenus vanglast vabanejatele" rahastab Euroopa Sotsiaalfond meetme 2.2 „Tööturul osalemist toetavad hoolekandemeetmed“ tegevuse 2.2.3 „Tugiteenus vanglast vabanejatele“ raames.

TAT eesmärk:

Vanglast vabanenute osalus tööturul, tööturu- ja sotsiaalteenustel ning hariduses on suurenenud. Vanglast vabanenute retsidiivsus on vähenenud.

TAT tulemus:

Vanglast vabanejatele osutatava tugiteenuse abil on paranenud nende sotsiaalne kaasatus, võimalused toimetulekuks, suurenenud on teenusel osalejate osalus tööturuteenustel ja tööhõives. Vanglast vabanenute tugiteenuse üldisemaks tulemuseks on teenusel osalejate vähenenud retsidiivsusnäitajad ning vabanenust saab enesega toime tulev ja väärtustatud ühiskonnaliige.

Toetuse andmise tingimustes on sätestatud väljundi- ja tulemuslikkuse näitajad kajastab lisa 1.

2. TUGITEENUSE PAKKIJAD

Tugiisiku teenuse eesmärk on saavutada vanglast vabaneja hoidumine uutest kuritegudest ja muuta mõtteviisi, mida toetavad individuaalsete oskuste ning teadmiste arendamine ja sotsiaalse kapitali tugevdamine, sh töö-, pere- ning sotsiaalsuhted, kaasatus kodanikuühiskonda.

Tugiisikuteenus võib kokku kesta kuni 12 kuud, sh 2-6 kuud vanglas. Teenusele suunamine toimub vabatahtlikkuse alusel ja inspektor-kontaktisikute poolt vanglas läbiviidava riskihindamise pinnalt.

Majutusteenuse eesmärk on pakkuda ajutist majutusvõimalust vanglast vabanenule, kellel elukoht puudub või see ei ole vabanemiseks sobilik. Majutusüksuse personal pakub ka taasühiskonnastumiseks toetavaid tegevusi, mis aitavad vanglast vabanenul end ühiskonda paremini sulandada. Igale vabanejale koostatakse tegevusplaan, mille eesmärgiks on iseseisva toimetulekuoskuse tõstmine, püsiva töö- ja elukoha leidmine. Majutusteenuse kestvus on kuni 6 kuud, võimaluse korral on võimalik ka teenuse pikendamine.

Majutusteenus koos toetavate tegevustega ja tugiisikuteenus kokku moodustavad tugiteenuse.

Tugiteenust pakuvad Eestis hetkel 4 organisatsiooni:

- Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut;
- MTÜ Aktiviseerimiskeskus Tulevik (pakub teenust Jõhvis ja Pärnus);
- MTÜ Lootuse Küla Laitses;
- MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus Tartus.

Neist majutusteenust pakuvad MTÜ Lootuse Küla Laitses ning MTÜ Aktiviseerimiskeskus Tulevik Pärnus ja Jõhvis. Tugiisikuteenust pakuvad Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut ja MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus.

Intervjuud **teenuse pakkujatega** viidi läbi oktoobris 2016 ning need hõlmasid järgnevaid teemasid:

Teenuse pakkumise üldine iseloomustus;

Kliendi kohta tehtavad taasühiskonnastamise plaanid;

Kuidas tugiisikud infot klientide kohta kasutavad;

Kuidas kasutavad teenuse pakkujad tugiisiku hindamise tulemusi oma töös;

Kas on olemas neid, kes ei soovi tugiteenust;

Kas ja kuidas teenuse pakkujad kasutavad hindamistulemusi ja parandavad sellest tulenevalt teenust;

Kuidas teenuse pakkujad määratlevad lisateenuste vajadusi klientidele;

Kuidas hoitakse kliente;

Milliseid koolitusi tugiisikud saavad;

Mis tugiisikuid motiveerib ja kuidas motivatsiooni parendada;

Mis mõju on teenusel;

Kuidas teenuse pakkujad hindavad ja peaksid hindama teenuse edukust.

Alljärgnevalt on toodud lühikokkuvõtted läbiviidud intervjuudest.

2.1. MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus (JMK)

Keskusel on 3 tegevusvaldkonda:

- teenused pikaajalistele töötutele;
- varjupaiga pakkumine pagulastele;
- taasühiskonnastamine.

Tegevus on projektipõhine ja peamised rahastajad SA Innove, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed, Euroopa Sotsiaalfond Justiitsministeeriumi kaudu. Keskuses töötab kokku 5 täiskohaga töötajat. Kõiki kolme valdkonda ühendab tugiisikuteenus. Teenustest pakutakse näiteks teenuseid pagulastele nagu huvikaitse, juhtumikorralduslik teenus ümberasujatele, enim tööotsijatele - koolitused, tööpraktika, nõustamine, täiendkoolitus.

2.1.1. Kliendi teekond, töö tugiisikute ja klientidega

Endiste vangidega tegeleb keskus 2 tugiisikut, kes on tööl käsunduslepinguga. Üks spetsialist on sõltlastele ja vene keelt kõnelevatele ja teine tingimisi enne tähtaega vabanenud vangidele. Kliendid saadakse ainult vanglast. Vangla kontaktisik-inspektor saadab vanglast kirja infoga vangi kohta, kus kajastub kliendi profiil ja asukoht, kuhu ta vabaneb. Seejärel kohtub JMK tugiisik 2 nädala jooksul kliendiga esimest korda, kes esitab igakuiselt aruande kontakttundide kohta ja võtab kliendilt allkirjad. Kogutakse seireandmeid kliendi kohta ja selleks täidab klient tugiisiku käest saadud nõusoleku lehe. JMK poolt lisatakse Riigiteataja põhjal kliendi info ja tema taust, kuriteo sisu.

Kliendi iseloomustuse tabelit täidetakse vangla kontaktisiku info järgi. 4-5 kontaktisikut saadavad vanglast korrektse info selle kohta, mitu korda isik on karistatud ja kui kaua vanglas viibinud. Info saadakse peamiselt ennetähtaegselt vanglast vabanenute (TEV) määrustest. Potentsiaalseid TEV kliente on kõikidest klientidest 60%, kuid JMK ei jõua kõikide nendega sisulise tööni, sest neid enamasti ikkagi ei vabastata ennetähtaegselt. Näiteks on JMK-l 3 klienti, kel on TEV võimalus. JMK peab nendega teenuse vanglas katkestama, et teenuse mahtu jätkuks ikkagi ka siis kui nad praktiliselt vanglast välja saavad. Klientide riskide hindamisega vanglas tegeleb sealne

sotsiaaltöötaja ja kliendid suunatakse teenusele riskide hindamise põhjal. Samas JMK peab kõik kliendid olenemata nende riskitasemest vastu võtma. JMK teenuse juht jälgib koos tugiisikuga kliendi arengut.

Tugiisikuid ilma koolitusega keskusesse tööle ei võeta. Kõik värvatud tugiisikud on eelnevalt läbinud JMK tugiisikute koolituse 98 tunni mahus ja lisamooduli olenevalt sihtrühmast, kellega nad töötavad. Kokku on JMK koolitanud kuni 60 inimest, neist töötab tugiisikuna 20-25 inimest.

Vajadusel saavad tugiisikud supervisiooni ja üks tugiisik osaleb supervisioonidel. Tugiisikutele pakutakse ka lisamooduleid ja -koolitusi. Regulaarselt uuritakse, milliseid koolitusi tugiisikud vajavad, mille põhjal koostatakse koolitusplaan. Tugiisikud informeerivad oma tegevusest teenusejuhte, kui neil on probleemid ja/ või on jõudnud nõ ummikusse. Tehakse tihedat võrgustikutööd. Nii teavad tugiisikud, kelle poole klient edasi suunata, on selleks siis näiteks psühhiaater või Töötukassa. Enne töö alustamist sõlmitakse tugiisiku ja kliendi vahel hea tahte leping, mis kajastab konfidentsiaalsust, millal ja kuidas suheldakse, kuidas teatada, kui ei saa kokkusaamisele tulla ja tugiisiku õigust koostöö lõpetada, kui ei saa enam aidata. Üldreeglid hõlmavad seda, et tugiisiku ja kliendi vahel ei tohi olla isiklikke suhteid ning tugiisik ei tohi kliendile laenata raha.

Tugiisikutele kompenseeritakse transpordikulu, näiteks linnaliini bussikaart vanglas käimiseks. Tugiisiku lepingus on kirjas, kui palju võib tal kliente olla, samas pole öeldud, mitu korda peab ta kliendiga kohtuma, kohtumise sagedus on vajaduspõhine. Vanglas olijatega toimuvad kohtumised üks kord kuus, vanglaväliselt on kontakt tavaliselt tihedam.

Ühel keskusel töötaval tugiisikul on 15 ja teisel 20 klienti. Tugiisikut seni kliendid vahetanud ei ole, sest pole vajadust olnud. Üks tugiisik on öelnud, et ta pedofiile kliendiks ei võta. Üks tugiisik on töötanud eelnevalt vanglas: kui ta juba teab kedagi varasemast ajast, siis suunatakse klient kellelegi teisele.

Tugiisikute motiveerimine toimub näiteks sünnipäevade pidamisega, jõululõunatega, supervisiooniga, paindlike töötingimustega.

Lepingu eelse ajaga kokku on kolme aasta jooksul olnud Tartu vanglast vabanenud kliente ca 150.

2.1.2. Koostöö teiste osapooltega

Justiitsministeeriumiga koos tehakse infopäevi vanglate kontaktisikutele ja kinnipeetavatele. Vangla seintel on infolehed ja vangid helistavad vahel ka otse. On kontaktisikuid, kes mõistavad teenuse olemust paremini ja kes suhtlevad JMK-ga. Tugiisikud ei pruugi alati kokku saada kontaktisikuga vajalikul ajahetkel. Probleemiks on ka tugiisikute ülekoormus vangidelt tulenevate kaebustega, mistõttu ei ole kontaktisikutel aega tegeleda sisulise tegevusega.

Lisateenused, mida kliendid vajavad, on võlanõustamine. Lisaks püütakse rehabilitatsiooniplaani kaudu saada lisaabi ning oluline on ka koostöö majutusteenuse pakkujatega ja kohaliku omavalitsusega. Kliendi vajadused kaardistatakse koostöös tugiisikuga.

2.1.3 Töö tulemuslikkuse hindamine

JMK peab jälgima, kas inimene saab tööle või tööturu teenust. TEV kliendid ei käi paraku selle näitaja alla, sest nad lõpuks ikkagi ei vabane ja teenus katkestatakse (näitajana läheb kirja, et kas on tööle rakendunud või mitte).

JMK ei hinda otseselt lisaväärtust, mis selle teenusega kaasneb, nagu näiteks õppimine. Edulugudest saab nimetada ühte klienti, kes oli sooritanud raske isikuvastase kuriteo ja saanud tööle. Mõrvarid enamasti ei soorita uuesti kuritegu. Raske on positiivselt suunata neid, kes viibivad sageli vanglas lühiajalise karistusega nagu röövlid, peksjad. On ka edulugusid, kus isik on karistatud narkokuriteo eest, pole läinud tööle, aga on anonüümsete narkomaanide grupi eestvedaja. Lisaväärtust jälgitakse, aga seda ei ole süstemaatiliselt tehtud. Hindamine sõltub ajast ja varem ei ole seda nõutud. Seiretabelit on korra täidetud. Hindamist ei peaks tugiisikud tegema, kuna üleliigse aruandlusega koormamine ei ole ratsionaalne. Supervisiooni raames toimub tugiisikute enda hindamine. Projektide planeerimise etapis kaasatakse tugiisikud ja küsitakse, kuidas oma tööd hindate ja mida saab parandada.

JMK teenuse juht nõustus, et tugiteenuse osutajate töö tulemuslikkuse hindamise süsteem on vajalik, kuid vajab täpsustamist ja lihtsustamist. Klientide iseloomustamise lihtsustamiseks võiks teenuse juht võtta tugiisikud kokku ja koos tugiisikutega täita tabelid klientide analüüsimiseks.

2.1.4 Järeldused ja ettepanekud

- Töö tulemuslikkust suurendaks see, kui uute projektide ja teenuse pakkumise planeerimisel järgitaks põhimõtet, et **vabanejate suunamine teenusele toimuks tema eelneva elukoha järgi**. See võimaldaks paremini seostada keskuse töö tulemuslikkust vabanenu toimetulekuga konkreetses piirkonnas ning suurendaks võimalust, et omavalitsused nõustuvad vabanenuid vastu võtma.
- Probleemiks peeti vanla kontaktisikutelt saadava **info lünklikkust ja puudulikkust**. Kontaktisikutel ei ole sageli aega tegeleda klientidega süvitsi ning klientidele antav info tugiisikuteenuse kohta on väga varieeruv.
- Teenuse juht rõhutas **supervisiooni** tähtsust tugiisikute motivatsiooni säilitamisel.
- Tugiisikute kvalifikatsiooni tõstmiseks oleks vaja **võlanõustamise koolitust**.

2.2. MTÜ Lootuse Küla

MTÜ Lootuse Küla (edaspidi Küla) rajati 2000. aastal Märt Vähi poolt, kellele tagastati tema vanaisa maad. Keskuses töötab 3 inimest - 2 töötajat keskus rajamisest alates ning tugiisik Roman 2012. aastast. Külas on kokku 14 majutuskohta. Majades elavad mehed 7 ja 8 kaupa. Majutusteenus (Justiitsministeeriumi kaudu) kestab 6 kuud, aga abi pakutakse klientidele Külas pikema aja jooksul - 10-12 kuud. Hetkel ei ole ühtegi kuue kuu pikkuse majutusteenuse läbinut, ühel kliendil saab kolm kuud täis. Varasemalt on olnud üks klient 3 kuud, aga tänaseks viibib ta jälle vanglas. Alates aprillist 2016 on klientidele välja saadetud 27 kinnitust, kuid kliendid teenusele pole praktiliselt jõudnud. Kokku on Külas 31 kohta, 14 inimest programmis, üks on hetkel teenusel. Üks naine on olnud teenusel ainult 2 nädalat. Naiste keskus asub Lootuse Küla meestele mõeldud hoonetest eemal. Mehed töötavad saekaatriks ja naised aiatöödel ning koristavad, teevad perenaiste tööd ja süüa. Külas on kohapeal vanem abielupaar, kes tegeleb klientidega igapäevaselt.

2.2.1. Kliendi teekond, töö klientidega ja tugiisikutega

Tugiteenuse pakkumiseks on välja töötatud teenuse info kirjeldus ja reeglid, millega isik peab olema nõus, enne kui ta keskusesse tuleb. Selleks täidab klient vanglas 10-leheküljelise dokumendi, milles uuritakse tema tausta, kuritegude, vanemate, abikaasa, tööoskuste kohta. Dokument annab hea ülevaate isikust, kes soovib vabanedes teenust. Vangla kontaktisik annab raporti, kus on kliendi vangla-ajalugu ja kuidas ta on vanglas käitunud. Ankeedist selgub, milline ametnik on kliendi suunanud ja kogu kirjavahetus hoitakse alles. Alguses teeb tegevjuht kliendiga intervjuu ja koos kliendiga vaadatakse ankeet läbi. Pärast intervjuud võetakse ta vastu. Vang saab Küla kohta teada läbi tugiisiku või kontaktisiku. Lootuse Küla esindajad on käinud vanglas rääkimas, teinud infopäevi kontaktisikutele. Peale infojagamist saab vang otsustada, kas teenus on talle sobilik. Isik ise, vangla kontaktisik või tugiisik võib saata ankeedi Lootuse Külale. Lootuse Küla saadab kinnituse, et on nõus kliendi vastu võtma ja garanteerima elukoha tingimisi enne tähtaega vabanemise korral.

Esimene elektroonilise järelevalvega vabanev klient saabub sel nädalal (oktoober, 2016). Kohtumäärus saadetakse Lootuse Külla juhul, kui isik on kohtu poolt määratud. Mõni isik on jõudnud Külla näiteks kuu pärast vabanemist.

Infot teenuse kohta saavad kliendid erinevaid teid pidi. Avavangla kinnipeetavad on käinud ekskursioonil ja üks klient on rääkinud, kuidas tema elu on tänu teenusele muutunud.

Keskuse omapära on asjaolu, et tegevjuht ja haldusteenuse juht on samal ajal ka tugiisikud, kes toetavad üksteist vastastikku. Programmi rahastus võimaldab kutsuda psühholooge jt nõustajaid

vastavalt vajadusele. Praegusel hetkel täiendavate tugiisikute vajadus puudub.

Supervisiooni teostab Keskuse asutaja Vähi, kes oma paljude kompetentsiga on keskusele hindamatu tugi.

2.2.2. Koostöö teiste osapooltega

Lisateenuste pakkumiseks teeb Küla koostööd teiste asutustega: Töötukassa, võlanõustamine ja karjäärinõustamine. Võlanõustajad on väga suureks abiks, sest nad aitavad klientide võlgu kustutada. HIV positiivsete võrgustikus käivad kliendid teste tegemas. Kliendi perekonnaliikmed ja seaduslik abikaasa saavad rehabilitatsiooniprotsessis osaleda, aga elukaaslasid ja sõbrannasid ei toetata.

2.2.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

Töö tulemusi hinnatakse pidevalt. Esmaspäeviti toimuvad töötajate koosolekud, kus arutatakse programmis olijate vaimset ja isiklikku arengut. Kui on konfliktid, siis analüüsitakse seda töötajate koosolekul ja arutatakse, kuidas inimestel läheb. Igas majas on majavanem, kes esitab raporti, mis pärast tööpäeva toimus. Otsitakse lahendusi ja suunatakse kliente mõistma, kuidas ja mida muuta, aga ei anta tööriistu kätte. Inimesed peavad ise mõistma, mis on valesti tehtud. Kui esinevad konfliktid, siis võetakse individuaalne aeg ja näidatakse, mis on paremad toimimisviisid. Esimesed kuud on periood, kus klientidel on raske aru saada, milleks midagi tehakse. Külalt lahkujatest ülevaate saamiseks on koostaud eraldi tabel, kus on 20 küsimust, näiteks rahvust, vanus, kas andis tulekust ette teada, kas HIV positiivne, kas olnud võõrutusprogrammis ja analüüsitakse, miks klient on lahkunud. Need, kes ei ole programmi lõpetanud ja lähevad ära, tulevad sageli teist korda tagasi, aga lähevad jälle uuesti ära. Peamiselt minnakse programmist ära, sest kliendid pole nõus oma õigusest loobuma ja Külas kehtestatud reeglid käivad neile nõ üle jõu. Edasi esineb klassikaline sõltuvusmuster, kus nad arvavad, et saavad eluga hakkama ja lähevad näiteks Soome tööle, aga tegelikult see ei tööta. Klientidele ohtlikud perioodid on pärast nelja nädalat, kui nad otsustavad Külalt lahkuda. Kui klient on otsustanud ära minna, siis arutatakse olukorda veel ja ehk 10-st 2 suudavad ringi mõelda. Tegevjuht juhib perekonna-taastamisprotsesse, mis on uus teenus. Plaanis on teha pere kaassõltlastele loenguid ja tunde. Sageli on pere abi selline, et hoitakse silma peal ja tehakse kõik vajalik ära, aga tegelikult vajatakse abi, et ise oma eluga hakkama saada.

2.2.4. Järeldused ja ettepanekud

- Küla toimimine põhineb isiklikel kompetentsidel ja pühendumisel.
- Teenuse juhid võtavad isikliku vastutuse klientide heaolu ja arengu eest. Küla säilitab sideme programmi läbinutega, kes on head kogemusnõustajad ja sobilikud programmist rääkima teistele abivajajatele.
- Aasta-pikkust rehabilitatsiooniperioodi on Küla kogemus tõestanud, lühema ajaga ei saavutata püsivat tulemust.

2.3. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut (BKI)

BKI pakub tugiteenust vanglast vabanejatele Kesk-, Lääne-, Põhja- ja Ida-Eestis. **BKI on füüsiliste ja juriidiliste isikute vabatahtlik ühendus, mis arendab restoratiivse õiguse põhimõtetest lähtuvalt kriminaalpreventsiooni ja sotsiaalse rehabilitatsiooni teooriat ja praktikat.**

Teenus aitab klientidel taasühiskonnastuda, vabaneda senistest käitumismustritest ning õppida uusi oskusi elus toimetulekuks. BKI koordineerib 32 tugiisikut.

2.3.1. Kliendi teekond, töö tugiisikutega ja klientidega

Vangla kontaktisikutelt saab kliendi isikukoodi ja karistuse kirjelduse. Baasküsimustiku saab tugiisik BKI poolt, kus on küsimused kliendi alkoholi, narkootikumide tarbimise, pere, hariduse, töökogemuse ja elukoha kohta. Kontaktisikud on erineva suhtumisega - mõned peavad teenust oluliseks ja saavad sellest aru, osad siiski mitte. BKI-s on püütud jõuda selleni, et tugiisik paneks enda jaoks kokku tegevuskava koos vangla kontaktisikuga, aga kontaktisikutel ei ole selleks sageli aega. See oleks vajalik selleks, et kontaktisikud ja tugiisikud ei dubleeriks infot ja tegevusi. Võimalikele klientidele käiakse vanglas otse rääkimas teenusest ning käiakse vangla infopäevadel teenust tutvustamas.

Kliendi iseloomustuse Exceli tabel ei anna BKI teenuse juhi sõnul piisavat infot. Tugiisikutel on seda raske täita, sest neil ei ole algteadmisi klientidest ning vanglast ei saa kõigi kohta piisavat infot. Kui kliendi iseloomustuse tabeli valikutest saab valida, et kas on probleem või mitte, siis see ei ole tugiisiku jaoks piisavalt detailne. Tugiisik saab kliendilt infot, mis on väärtuslik, aga see välishindajaid ei tundu huvitavat. Vanglas sees ei muutu 3 kuuga midagi, aga väljas 3 kuuga muutub väga palju. Tabel peaks olema detailsem ja see näitab tugiisikute tegevust palju halvemas valguses kui on ja toob pigem vigu välja. Palju jääb tugiisikute töö puhul nähtamatuks. Näiteks kui kliendi puhul on teada, et retsidiivsus on 80% ja klient teeb tugiisikule kõne, ning teatab, et läheb mingeid probleeme lahendama ning kui tugiisikul õnnestub see intsident siiski ära hoida, siis on see

suur edusamm.

Ida-Viru ja Tallinna tugiisikud on väga erinevad. Tugiisikud ei pruugi luba saada vanglasse minekuks, sest neil endil või sugulastel on vangla taust. Neil võivad esineda isiklikud teemad, mis ei pruugi segada töö tegemist, aga võivad segada näiteks ametliku palga maksmist. Tugiisikute jaoks on tähtis kogukonna tugi. Rõhutatakse, et kui neil on raske, siis ei tohi jääda ükski ja alati on, kellele helistada. Paljusid motiveerib see, et nad tahavad koolitustel areneda ja tahavad ainult aidata ning ei tee seda tööd raha pärast.

BKI-l on esinenud 3 juhtumit, kus klient ütles kontaktisikule, et ta teenust ei taha, kuid tugiisik ei saanud tagasisidet, mida ta valesi tegi. On olnud üks juhtum, kus klient ütles, et tahtis ainult üüririturu kohta infot ja seega tal ei olnud mõtet olla teenusel.

2.3.2. Koostöö teiste osapooltega

BKI teeb koostööd paljude partneritega, näiteks MTÜ Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Keskus, MTÜ Peeteli Kiriku Sotsiaalkeskus, Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, EELK Perekeskus, Kuriteoohvrite Toetamise Ühing "Ohvriabi", Interdiac, EELK Konsistooriumi diakoonia- ja ühiskonnatöö talitus.

2.3.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

BKI-l on 32 tugiisikut. Alustatud on Ida-Virus tugiisikute puuduse probleemi likvideerimisega ning novembris 2016 alustatakse tugiisikute koolitamisega. BKIs toimuvad neli korda aastas tugiisikutele kovisioonid, lisaks tehakse lisakoolitusi, nt. üks kord aastas manipuleerimisest ja võlanõustamisest, sotsiaaltoetustest.

BKI poolt täidetakse klientide kohta päevikut, aga kõik tugiisikud seda ei täida ja seda neilt ka ei nõuta. BKI-s pannakse kirja kohtumised, märkmed, telefonikõned ja kui järgneb mingi praktiline tegevus. Tööajatabel ja -päevik hoitakse lahus. Igas piirkonnas on vanemtugiisikud ja üks võimalus oleks, et nad võtaksid 1 kord kuus kokku kõik tugiisikud ja üks inimene hakkaks neid Exceli tabeleid täitma.

2.3.4. Järeldused ja ettepanekud

- Tugiisikud saavad koolituse käigus ülevaate ja kontaktid BKI koostööpartnerite kohta. Väga palju on venekeelseid tugiisikuid ja seetõttu on nendeni koostööpartnerite andmetega jõudmine puudulik. Ettepanek on **selgitada ning tõhustada tugiisikute koordinaatori rolli**.
- Tugiisiku koolituse osas peaks teenuste osa muutma praktilisemaks, oleks vaja teenusepakujate nimekirja, mida on küll vaja uuendada pidevalt, näiteks supiköökkide infot igal aastal. Igasuguste kontaktide vahetust oleks rohkem vaja.
- Teenuse juhi sõnul ei saa kajastada klientide iseloomustuse Exceli tabelis (vt. *Tugiteenus vanglast vabanejatele hindamismetoodika esitamine ja vahehindamise läbiviimine. Aruanne*

I osa) piisava detailsusega tugiisikute töö tulemusi. Valikvastused annavad liiga lakoonilise ülevaate, mis jätab suure osa tugiisiku tööst varju. Ettepanek on analüüsida ka tugiisikute (kui on), tugiisikute koordinaatori ja/või teenuse juhi päevikuid. Tööajatabelit ning kliendi päevikut tuleks vaadelda ja analüüsida koos. Nende täitmine peaks olema tööaja arvestuse sees.

2.4. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Pärnus

MTÜ Aktiviseerimiskeskuse Tulevik (Keskus) eesmärk on lõimida kliente ühiskonda, valmistada vabanenu ette tegelemiseks probleemidega, mis elus ees ootavad, õpetada inimesed vastasseisudega toime tulema. Keskuses on 5 klienti ning 1 lepingu alusel, kel sai pool aastat täis. Keskuse töötajad on kogunud ja oskavad probleemidele lahendusi leida, neil on ka piisav suhtevõrgustik. Maja on mugav, hubane ja hästi varustatud: on televiisor, arvuti, internet, teed-kohvid laual. Kehtib 16-tunni kasuliku töö reegel, kes teeb ületunde, saab Maxima poe ostukaardi.

On elamispindade puudus – juba teine ring ootajaid on broneeritud. Ei teenuse pakkuja ega klient soovi linna sotsiaalkortereid, sest seal on vanad tuttavate näod ees ning kogu allakäigu ring võib otsast alata.

2.4.1. Kliendi teekond, töö tugiisikutega ja klientidega

Informatsioon Keskuse kohta jõuab vabanejale läbi vangla kontaktisiku, teabepäevade vanglas, samuti on vangla varustatud Keskuse voldikutega. Mingit survet Keskusesse minekuks ei osutata ja vastava soovi esitamise eest boonuseid ei jagata. Kliendi teekond Keskusesse on erinev. Tööd on saanud ainult üks klient, kes alustas aktiivsete töötütingutega juba vanglas. Üks klient, kes vajaks nii tugiisikut kui psühholoogi, ei saa oma nn surnud ringist välja, eitab abi vajalikkust, kuigi arvab, et ilma selle Keskuseta oleks ta juba surnud.

Pärnus ei ole üldse tugiisikut. Väga suur probleem see veel ei ole, kuna Keskuse töötajad on kogunud ja kvalifitseeritud, ühe kliendi tugiisik käib Võrust, nad ka helistavad praktiliselt iga päev. Keskuse töötajad toimivad tugiisikutena. Praegu on see võimalik, aga kui klientide arv kasvab, siis läheb keeruliseks. Kui tugiisik oleks kohapeal, siis saaks ka koostööd teha ja paremini aidata. Tugiisiku- ja majutusteenus on ülimalt isikupõhine. Probleemiks vabanenute erinev võimekus vabadusega kohaneda, sageli ei oska vabanenu teenust vastu võtta või kasutada või eitab selle teenuse vajadust (psühholoog).

2.4.2. Koostöö teiste osapooltega

Koostööd Justiitsministeeriumi, kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnaga hinnatakse

tulemuslikuks. Siiski, Keskuse töötajate arvates muutub nii ametnike kui näiteks pangatellerite suhtumine kohe, kui vabanenul on asjaajamisel kaasas Keskuse töötaja. See omakorda räägib, et endistesse vangidesse suhtumine on karm ja kõrvaline abi vabanenule on vajalik. Psühholoogi teenuse kasutamist soovitatakse vabanenutele tungivalt, kliendi poolelt oli küllalt tugevaid vastuargumente sellele teenusele, võib-olla konkreetsele teenuse osutajale.

2.4.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

Keskus on olnud avatud suhteliselt lühikest aega. Selle aja jooksul on suudetud kliente sotsialiseerida, käia ametiasutustes, taastada ja saada dokumendid, nõustada, klientide rahulolu on kõrge. Olulisim, et intervjuueeritavad rõhutasid oma soovi eelmisest elust lahti öelda ja saada nõ pind jalge alla.

2.4.4. Järeldused ja ettepanekud

- Teenuse osutamise aeg peaks pikem olema. Pool aastat möödub kiiresti, selle ajaga jõuab ainult probleemid tuvastada ja algatada rehabilitatsiooniprotsesse.
- Ettepanek on, et klient jätkab samas süsteemis sama teenuse pakkuja juures ja on nõ vaatluse all, aga toetusi võiks teenuse pikenemisel vähendada. Oluline on puhverdada üleminekut teenuselt iseseisvale elule - pool aastat on tugi ja abi, siis see kaob järsku ära, aga inimesed on sageli võimetud iseseisvalt igapäevaelu probleeme lahendama.

2.5. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Jõhvis

Keskus asub halva ajalooa majas, mis on tekitanud mainepõhist kõhklust. Siiski tuleb kliente kogu aeg juurde. Ühe kliendi hinnangul suvel polegi inimesi – kõik on Euroopas laiali ja ajavad omi asju. Keskus täitub sügise saabudes, aastavahetuseks ilmselt vabu kohti ei ole. Keskus püsib juhi entusiasmil. Remonttööd, kolimised tehakse klientide abiga (16 kohustuslikku töötundi), varustus täieneb ka pidevalt.

2.5.1. Kliendi teekond, töö tugiisikutega ja klientidega

Informatsioon Keskuse kohta jõuab vabanejale läbi vangla kontaktisiku, teabepäevade vanglas, ka on vanglas voldikud. Mingit survet Keskusesse minekuks ei osutata ja vastava soovi esitamise eest boonuseid ei jagata. Levib ka nn suust suhu info, näiteks kaks venda tulid öösel (oktoober, 2016) ise Keskusesse sooviga seal teenusel olla. Keskusesse kohalejõudmine varieerub, sõltub tugiisikust, kas vabanejal ollakse vanglas vastas ja kantakse edasise eest hoolt või mitte. Vangla kontaktisiku

saadetak info ei oma selles Keskuses olulist kaalu, kuna kogenud pika staažiga teenuse juht suudab ise kliendi nn portree kokku panna.

Vajadus tugiisikute järele on väga suur. Keskuse juht on samaaegselt nii tugiisik kui tegevjuht, teenuse juht, pihhiisa ja konsultant.

Ühiseid olemisi korraldatakse vähemalt kord kuus, et istuda koos, arutada, nõu pidada. Iga korraga selgineb pilt, mida kellelgi on vaja. Keskuse töötajad aitavad ka töökohtade otsimisel ja käivad tööintervjuudel kaasas. Psühholoog käib Keskuses paar korda kuus, võlanõustaja on Keskuse juht ise. Keskuse juhil on pikk sotsiaaltöölane staaž ja juristiharidus. Vaja oleks lisapersonali administratiivse töö jaoks.

Prognoos: aasta lõpuks on kõik kohad täis ja Keskuse juht üksi enam ei jõua.

Keskuse juht suhtub igasse klienti kui valgesse lehte – mitte kunagi ei küsi, mille eest kinni istus. Suurem osa ongi endised narkosõitlased, kes on kas narkootikumide müümise või vargustega kinni läinud. Vabanenutele on situatsioon muutunud: varem vanglas tehti kõik ette-taha ära, aga nüüd peavad ise hakkama saama. Vana vangla-mentaliteet on kadunud, keegi ennast teistest paremaks ei tohi tõsta. Kõik peavad 16 tundi nädalas Keskuse heaks tööd tegema – siin ilmnevad erinevused: mõni teeb suure hoolega, teine väsib kohe ära – vangist tulnutel ei ole võhma ja nende tervis on sageli kehv. Klientidel on üldiselt tahtmist ja entusiasmi. Oma elu korda saamiseks on neil vaja dokumente – kutsetunnistusi muuhulgas.

2.5.2. Koostöö teiste osapooltega

Oluliseks on koostöö kirikuga. Koostöö politseiga on väga hea. Viru vangla ametnikega ja kriminaalhooldusametnikega on kontaktid väga head.

Probleemid on eriti kohtutäituritega. Näiteks ühel kliendil on 12 kohtutäiturit – üks paneb arve kinni, teine teeb midagi lahti, inimene pole augustist saadik sentigi näinud, sööb ainult tänu Keskusele ja toidupangale. Absurdne on nõue, et iga pisimagi rahanatukese liikumise kohta tuleb teha aruanne ja esitada panga väljavõte. Keskusel ei jää muu töö jaoks aega. Kohtutäiturid on riik riigis ja teevad endast sõltuva, et inimene jalule ei tõuseks ja ta läheks pigem vanglasse tagasi.

Võiks avada konto näiteks miinimumsummale, ülejäänu siis arestida jne. Iga konto väljavõte maksab 4 eurot ning neid tuleb lõputult teha, lõpuks ei jää üldse raha järele. Kohtutäiturite seaduses on ainult õigused, kuid kohustuste osa on millegipärast välja jäänud. Sellist punkti, et inimesel on õigus nõ ellujäämisraha kohtutäiturite seaduses ei ole.

Ka koostöö Töötukassaga on problemaatiline: pakutakse mõttetuid koolitusi, jääb mulje, nagu pakutaks midagi ühtede ja samade koolitajatega, aga mehed vajavad elukutset ja kutsetunnistust. Praegu ei saa isegi autojuhilube Töötukassa abiga. Töötukassa elab oma mugavustsoonis: neid tegelikult ei huvita, mis inimesest saab. Praegused koolitused on sisuliselt suur null. Väidetavalt on

Töötukassal 600-700 vaba töökohta, kuid inimesed siiski üldse tööd ei leia. Koolitused Ida-Viru töötukassas on vene keeles, aga kui kliendil on vaja arvutiõpet, siis seda ei soovi ju ometi vene keeles.

Toiduabi on ka probleem ning see võiks suurem olla. Toidupangast saab abi paar korda kuus. Väidetavalt Ida-Virus on toidupank suhteliselt vaene.

2.5.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

Keskus on olnud avatud suhteliselt lühikest aega. Selle aja jooksul on suudetud kliente sotsialiseerida, käia ametiasutustes, taastada ja saada dokumendid, nõustada, klientide rahulolu on kõrge. Olulisim, et intervjuueeritavad rõhutasid oma soovi eelmisest elust nõ lahti öelda ja saada pind jalge alla.

2.5.4. Järeldused ja ettepanekud

- Praegu veel keegi tööd leidnud ei ole, Ida-Virumaal on tööpuudus suur niikuinii.
- Edasise elukoha probleemi on peaaegu lootusetu lahendada. Inimesed ei oska isegi otsida, taotleda sotsiaalkorterit, mistahes korteri eest tuleb ette maksta, selleks raha ei ole. Siin suur potentsiaal jälle libastuda. Praegu soovivad kõik asukad eluga edasi minna ja möödunule mitte tagasi vaadata.
- Kindlasti oleks vaja Keskusesse juurde tugiisikuid ning administratiivset personali.
- Teenus peaks pikem olema. Pool aastat möödub kiiresti, selle ajaga jõuab ainult probleemid tuvastada ja algatada rehabilitatsiooniprotsesse. Ettepanek: et klient jätkab samas süsteemis parimal juhul sama teenuse pakkuja juures ja on nõ vaatluse all, aga toetusi võiks teenuse pikenemisel vähendada. Oluline on puhverdada üleminekut teenuselt iseseisvale elule - pool aastat on tugi ja abi, siis see kaob järsku ära, aga inimesed on sageli võimetus igapäevaelu probleeme lahendada.
- Tuleks piirata kohtutäiturite tegevust. Vaja oleks luua süsteem, mis ei sunni inimest tagasi vanglasse, üks ettepanek näiteks: võiks avada konto miinimumsummale, ülejäänud siis arestida.
- Toiduabi võiks klient saada Keskusest, kuni ta ei ole tööd saanud.

3. TUGIISIKUD

Intervjuud tugiisikutega viidi läbi oktoobris 2016 ning need hõlmasid järgnevaid teemasid:

Taust: haridus, põhitöö;

Kui kaua tugiisik seda tööd juba teeb;

Mitu klienti tugiisikul on;

Mis infot tugiisik saab kliendi kohta eelnevalt;

Kas tugiisiku toetamise süsteem (läbipõlemise vältimiseks) on olemas;

Mida tugiisik saab teada kliendi kohta vangla kontaktisikult;

Mida tugiisik saab kliendi kohta teada teenust pakkuvalt organisatsioonilt;

Milliseid taasühiskonnastamise plaane tugiisik kliendi kohta teeb;

Kuidas tugiisikud infot klientide kohta kasutavad;

Kas tugiisikute tööd teenuse pakkuja kuidagi hindab;

Kui tihti kohtus tugiisik kliendiga vanglas ja kui tihti väljas;

Kuidas tugiisikud määratlevad lisateenuste vajadusi klientidele;

Kas ja millist abi tugiisik on kellelegi andnud;

Kas on selliseid, kes on loobunud tugiisikust ja teenusest;

Kuidas hoitakse klienti, et ta ära ei kaoks;

Kus on tugiisik koolituse läbinud;

Praktika põhjal, kas koolitusel midagi üle või puudu;

Mis tugiisikuid motiveerib ja kuidas motivatsiooni parendada.

3.1. Tugiisikud Johannes Mihkelsoni Keskuses Tartus

3.1.1. Esimene intervjuu

Esimene intervjueritud tugiisik on teinud seda tööd 7 aastat ja on samas koolitatud JMKs. Ta on omavalitsuse sotsiaaltöötaja, olnud perenõustamise projektis, tegelnud kodutute päevakeskusega ja tugiisiku tööd on teinud täiskoha kõrvalt. Sotsiaaltöötaja taust annab kogemused ja ligipääsu vajalikele andmebaasidele ja kontaktidele. Hetkel käib töö 10 kliendiga. Need, kes TEVga ei saa vabaks, jäävad paariks aastaks ootele.

3.1.2. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga

Tugiisik kohtub kliendiga vanglas. Näiteks ühega kohtus vanglas 1 kord kuus (kokku 6 korda). Kliendi kohta saab infot mitmest allikast: kohtuasjad on avalikud, mõni kontaktisik saadab vaid

kliendi nime, aga kuna tugiisikul on andmebaasile ligipääs, siis saab vaadata tema seisu ja saab kontaktisiku käest veel lisa küsida. On saanud vanglas vangilt endalt infot lisaks, aga kui klient ei soovi rääkida, siis ei pea.

Edulootus on isikutel, kes on saanud vanglas töökoha ja kahetsevad, ja kui neil on esimene karistus. Kontaktisikutel vanglates on liiga palju vange, psühholooge on vähe, psühholoogi juurde võib järjekord olla 2 aastat.

Sageli on ebakõlad vangide ja kontaktisikute jutu vahel. Vangide sõnul pole nad rehabilitatsiooniprogramme läbinud, aga kontaktisikute sõnul on. Kontaktisikud vanglas ei tutvusta sageli teenust ja ei kaardista ära, mida üldse kliendil vaja oleks. Paljud vangid ei tea üldse, mis see tugiisikuteenus on.

3.1.3. Koostöö teiste osapooltega

Tugiisikul on võimalus võtta ühendust valdadega, kuhu kliendid on sisse kirjutatud ja otsida eluaseme võimalusi. Kinnisvaramaaklerid enamasti koostööd ei tee. Majutusteenuse olemasolu oleks väga vajalik. Kliendid ei soovi minna Laitsesse, sest levivad negatiivsed kuulujutud. Jõhvi on paljudele kodukohast kaugel. Nad ei saa aga tööle minna, kui ei ole elukohta, ja siis ei saa ka muid teenuseid.

Kui klient vabaneb tähtaegselt, siis saab minna koos temaga eluruumi vaatama, aga ükski maakler ei anna kohtusse igaks juhuks aadressi, et võimaldada ennetähtaegset vabanemist. Tartus sotsiaalkortereid ei jagata, peab olema kas puue vms tõsine põhjus tõestamiseks, et miks ei suuda tavaturult eluaset hankida. Olemasolevad sotsiaalkorterid ei ole ka sellises korras, et vabanenutele neid anda.

Tugiisik on suunanud kliente psühhiaatrile, alkoholiravile, Töötukassasse, sotsiaaltoetustele, otsinud perearsti, tegelenud töövõimetus teemaga, aidanud hankida ID-kaardi. Avavanglas olijaid on tugiisik saatnud Tartu võlanõustamise teenusele, mis on tasuta. Puudub info, millise sotsiaalkindlustusameti teenusele kliendid vallas satuvad, võrgustik info liikumiseks on olematu ning süsteem keeruline.

Kohtutäituritega on klientidel keeruline. Koos tugiisikuga on klient saatnud kohtutäituritele kirja, et tuleb jätta miinimumpalk alles. Esmalt võtab kohtutäitur näiteks pensioni ära ja siis tuleb välja, et klient peab 3 päeva jooksul esitama avalduse ja kohtutäitur maksab pensioni tagasi. Klient ei mõista seda süsteemi ning lisaks on kohtutäitureid ca 20 ja vaja tuvastada, kellele kiri teha. Saaks küll teha maksegraafikuid, kuid klient peab ise seda teadma ja tahtma.

3.1.4. Töö tulemuslikkuse hindamine

Tugiisikul pole motivatsiooni tööd teha kui klient ütleb, et läheb niikuinii vanglasse tagasi. Võib arvata, et mõnel kliendil on edulootust, siis tugiisik toetab igatepidi, kuid kui klient ise ei hooli, siis kaotab tugiisik motivatsiooni. Tugiisik on käinud kliente motiveerimas ja tänavalt üles korjamas ja püüdnud veenda uuesti rehabilitatsiooniga alustama. Edu on nende juhtumitega, kui kliendil on võrgustik ja koht, kuhu minna.

Tugiisikule ei ole kinnipeetavad öelnud, et ei taha temaga suhelda. On esinenud üks juhtum, kus kontakt vanglas ei olnud meeldiv, kuid see klient läks ära Tallinna.

Klienti on võimalik hoida, kui on koht, kus temaga kohtuda. Kui oleks võimalik kliendile elamiskoht tagada, siis oleks nad vähemalt kuu aega nõ silma all. Kliendi hoidmiseks helistab tugiisik korduvalt valda ja vaatab andmebaasidest, kas klient on kuskil mõne sotsiaaltöötajaga kohtunud vms.

Tugiisikut motiveerib positiivsete tulemuste nägemine: sellesse ametisse sünnitakse.

3.1.5. Teine intervjuu

Teine intervjueritud tugiisik on töötanud vanglas 9 aastat sotsiaaltöötajana, töötanud naiste varjupaigas, MTÜs Iseseisev Elu, samuti olnud tugiisik elluastunud noorte projektis. Vanglas tegeles 4 aastat segaklientidega, sh alaealistega. Töötas sõltlastega narkorehabilitatsiooni keskusel. Osales 2013. aastal JMK tugiisiku teenuse koolitusel. Tugiisik ise on motiveeriva intervjuerimise koolitaja, mida õpetati vanglas, ja koolitab nii noorsootöötajaid kui politseinikke. Motiveeriv intervjuu jätab inimesele autonoomia, usu, et inimeses endas on ressursid muutuseks olemas. Tugiisik töötab ka MTÜs Toome Keskus sotsiaaltöötajana (2 päeva nädalas), mis on MTÜ Eluliini osa.

3.1.6. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga

Praegu on kliente kokku 13-15. Kohtumiste arvukus ja tihedus sõltuvad kliendist - näiteks, kas tal on olemas tugivõrgustik. Infot vanglast tuleb kliendi kohta vähe, tugiisik läheb otse kontaktisiku juurde ja siis saab infot. Infoga, mis kontaktisikult saadakse, teeb tugiisik plaani, kuidas kliendiga koostööd teha.

Tugiisikul on mõned kliendid, kes ei saaks ilma tugiisikuta kunagi ühiskonnas hakkama. Osad kliendid on keeleoskuse puuduse tõttu isolatsioonis. Neid tuleb julgustada teenustele minema ja koos nendega kaasas käima, et nad mäletaksid positiivset kogemust ja siis saab ehitada järgmise kogemuse eelmise positiivse kogemuse peale. Osade isikute puhul on vaja tegelda ka perekonnaga ja neid nõustada.

3.1.7. Koostöö teiste osapooltega

Mõned sotsiaaltöötajad ei saa tugiisikust üldse aru. Näide juhtumist, kus klient tuleb vanglast välja reedel ja pole jõutud tema taustast teavitada ning tal on psühhotropseid aineid vaid reedeks. Sel juhul peab tugiisik tegelema ravimite leidmisega. Veel näiteks tegeleb tugiisik töövõimetuse ekspertiisi taotlemisega kliendile, mis suvel võtab 2 kuud ja klient ei saa toetatud eluaset. Veel näiteks on vaja Sotsiaalministeeriumi kaudu otsida, milline perearst on vaba, sest perearstid ei soovi endisi vange võtta oma nimekirja.

Sotsiaalosakond peaks analüüsima koostöös kontaktisikuga, mis on vabaneja taust, näiteks kas on käinud puuetega laste koolis, jne.

Töötukassa reform sunnib isikut minema mitmesse erinevasse kohta. Kui pole tugiisikut, siis on vabanenul väga keeruline orienteeruda mõistetes nagu töövõimelisus ja töövõimetus.

3.1.8. Töö tulemuslikkuse hindamine

_Tugiisikut motiveerib inimese enda motivatsioon. Hea, et on võimalus individuaalseks supervisiooniks, sest emotsioone ei või koju kaasa võtta. Teda motiveerib turvaline ühiskond. Selleks, et muutus jääks püsima, on vaja õigeid inimesi ümberringi. Kliendid sageli ootavad, et tugiisik hakkab kohe nende eest kõike ära tegema. Vanglatööst on teada palju ebaõnnestumisi, kui töötajad astuvad lähisuhtesse vangidega. Läbipõlenud inimene ei tohiks minna vanglasse tööle. Väga palju on vaja tegeleda enesekehtestamisega ning selgitada, mida ja kuidas saab tugiisik ära teha.

Tulemuslikkuse hindamiseks on vajalik paika panna vastastikused kokkulepped, mis on eesmärgid ja siis anda hinnang enda tööle, kui kontakt on hästi toimunud. Tugiisik ei tohiks süütunnet tunda ebaõnnestumiste pärast. Oluline on kontekst, teiste asjaosaliste käitumine. Näiteks Tartu nõ Kaubahalli juhtumi juures oli eelnevalt teada, et see noor, kes teisele kirve selga lõi, ütles juba vanglas, et tal on vaja haiglat, välja ta ei taha, ning ta ise kartis, et tema tegevus võib nii eskaleeruda. Või näiteks saavutab tugiisik alkoholiprobleemiga kliendile töökoha farmis, aga sinna võetakse tööle ka teine alkoholiprobleemiga isik. Klientide tööturul püsimine ei sõltu vaid tugiisikust.

3.1.9. Järeldused ja ettepanekud

- Tugiisikuteenuse edukus sõltub eelkõige majutusteenuse olemasolust klientidele, vajalik oleks puhverelamispinna olemasolu.
- Vabanenu edasise käekäigu kohta puudub tugiisikul info kui klient hakkab saama mõne omavalitsuse või Sotsiaalkindlustusameti kaudu teenuseid. Süsteemne võrgustik erinevate teenusepakkujate vahel on väga puudulik.

- Kohtutäiturite õigused on piiramatud ja süsteem ei ole läbipaistev. Isegi tugiisikutel on raske tuvastada, kelle poole konkreetselt pöörduda, kui konto on arestitud ning kogu raha võlgade katteks võetud. Kohtutäiturite õigusi oleks vaja reguleerida selliselt, et nende tegevus ei tõukaks vabanenut tagasi vanglasse põhjusel, et tal puudub täielikult söögiraha.
- Klientidele oleks väga vaja pakkuda lisaks võlanõustamist. Tugiisikutele oleks vaja enesekehtestamise koolitusi.

3.2. Lootuse Küla tugiisik

Lootuse küla eripäraks on see, et Küla tegevjuht ja haldusjuht on ise ka tugiisikud ning eraldi tugiisikut ei ole. Haldusjuht on läbinud 90-tunnise tugiisiku koolituse 2015. aasta maikuus. Mõned osad olid ta sõnul väga head - inimesed käisid ise oma kogemusi jagamas, kõnelesid muutuse tsüklist, motiveerivast intervjuerimisest ja erinevatest töövõtetest. Koolitajad olid TAIst, Töötukassast, sotsiaalosakonnast. TAI lähenemine meeldis. Jõhvis käidi vaatamas vangla noorte osakonnas, kuidas tegeletakse sõltlastega. Tugiisik ise käib koolides rääkimas narkosõltuvusest. Koolituse osas olid kõige sügavamad need õpetused, kus inimesed rääkisid oma kogemustest nagu Avo Üprus. Käiakse konverentsidel ka välismaal, näiteks koos Justiitsministeeriumiga Itaalias, kus külastati 5-6 narkokeskust, kus jagatakse metadooni ja kus oli 1400 klienti. Tugiisikuid kutsutakse esinema erinevatesse kohtadesse, näiteks noorte psühhiaatrite suvepäevadele, vanglatesse, ministeeriumidesse.

3.2.1. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga

Individuaalne töö klientidega on oluline: see on rajatud kogemusnõustamisele ja sisaldab psühholoogilist abi. Teenuse raames on psühholoogi kasutamise võimalus. Fookuses on rääkimine teenusel olijaga ning suhtlemisõpetus. Grupiteraapias on võimalik kirjutada andekspalumise kirju neile, kellele ollakse halba teinud. Iga päev on 2 tundi õppetööd, kus on isikliku arenemise ja kasvu teemad, kus püütakse kujundada uued väärtused ja hinnata minevikku ja olevikku ning analüüsida inimeste endi suhtumist olnusse ja olevasse. Lootuse Külas elamiseks ei ole usklikkus eelduseks: tähtsaim on avatud olek, palvetama ei sunnita. Kokkuvõttes on lähenemine kristlik ja õppetundides on usuline tagamõte, aga infokirjad ja infoteenus panevad paika reeglid ja seal ei ole usulist põhimõtet.

Kliendisuhete hoidmise aluseks on inimlik lugupidamine. Kui klient lõpetab teenuse positiivselt, siis vilistlaste päeval kuuleb kogu aeg nendest, kes on hästi muutunud. Ka need, kes on 4-5 kuud olnud teenusel ja omavad raskusi, siis nad ikka on jätkuvalt südamega Küla juures ja julgustavad teisi tulema. Nad kõnelevad teistele, mida nad on saanud näiteks 8 kuu tulemusena ja tahavad, et keegi

veel muutuks.

3.2.2. Koostöö teiste osapooltega

Lootuse Külal ja BKI-l on hea koostöö. Üks kord kuus sõidavad tugiisikud ühiselt väljasõidule, toimuvad näiteks ühine jõulusöömaaeg, aastakonverents. Tugiisik Eva Üprusega jagatakse infot klientide kohta. Tugiisiku teenus on nii vanglas, arestimajas kui rehabilitatsioonikeskuses. Tehakse koostööd Tallinna ja Tartu vanglaga ja sotsiaaltöötajatega ning suunamised toimivad. Kinnipeetavad pole sageli ise kindlad, kuidas ja mida edasi teha. Vanglate kontaktisikutel on palju tööd ja tihti vangid ise kirjutavad. Arestimaja kaudu on klientide saamine lihtsam. Üldiselt on eelinfo klientide kohta väga hea.

3.2.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

Tugiisikut motiveerib inimese jaluleaitamine - programmi läbimise järel on vabanenu kindlal pinnal, tööoskusi tõendava dokumendiga ja madala retsidiivsusega. Mõnikord elab tugiisik kaotusi valusalt läbi. Edulood aitavad tööd teha.

Küla rajaja Märt Vähi ja tegevjuht nõustavad pidevalt isiksuse kasvu teemadel ja pidevalt julgustavad kaugemale nägema ja vaimsus hoiab neid koos. Küla tegevjuht toimetab paljudes eri keskustes, kus suudab hoida sealseid juhte vastutavana ja aitab neil areneda.

3.2.4. Järeldused ja ettepanekud

- Küla toimimine põhineb isiklikel kompetentsidel ja pühendumisel.
- Küla on ainus süsteemselt ja põhjalikult rehabilitatsiooniplaani koostav institutsioon.
- Küla säilitab sideme programmi läbinutega, kes on head kogemusnõustajad ja sobilikud programmist rääkima teistele abivajajatele.
- Kogemusnõustajate kasutamist võiks soovitada ka teistele tugiisikutele ja teenuse pakkujatele.
- Vähemalt aasta-pikkune rehabilitatsiooni-programm on tõestanud, et lühema ajaga ei saavutata püsivat tulemust ja ka teised keskused/ tugiisikud vajaksid teenuse osutamiseks aastat.

3.3. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituudi tugiisikud

3.3.1. Esimene intervjuu

Esimene intervjuueeritav alustas Tartu vanglas vabatahtlikuna tööd 5 aastat tagasi. Ta on lõpetamas psühholoogia magistrantuuri, on töötanud 4 aastat erivajadustega lastega ja olnud BKIs viimased 10 aastat nii vabatahtlik, juhatuse liige kui ka projektijuht. Ta on läbinud BKI koolitused ja koolitab ise.

3.3.2. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga

Tugiisikul on 3 klienti käesoleva hanke raames. Esimesel kohtumise korral püüab tugiisik aru saada, mis inimene klient on, räägib ca 40 minutit lühidalt teenusest ja mida saab väljastpoolt toetada. Seejärel allkirjastatakse kliendiga hea tahte leping. Tugiisik peab enda jaoks päevikut ja teeb kliendi kohta märkmeid.

Raskemate juhtumite puhul tugiisik teab, kuhu klienti suunata ja neid arutatakse ko-visioonidel.

Vabaduses ei ole klientidel infot puudu, küll aga puuduvad sotsiaalsed oskused, neil on stressikeskkond ja ülimalt keeruline suhelda ametnikuga. Klientidel on kõige rohkem vaja nn käe hoidmist, tugiisikul on vastav info ja ta saab minna ametiasutustesse kaasa, ja oluline, et seda ei tehtaks klienti alavääristavalt. Klientidel ei ole elus selliseid abistavaid inimesi olnud.

Elukoht on ülimalt oluline klientidele. Näiteks üks isik hakkas vabanema, öeldi omavalitsusest, et tal on elukoht, aga osutus, et see on vanemate juures, kelle peksmise pärast ta vangi sattus. Seega ei ole võimalik teda sinna elukohta tagasi saata. Sotsiaalmaja miinus on see, et seal on jälle samasuguste probleemidega inimesed ümberringi.

3.3.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

Pehmeid tegevusi on keeruline mõõta. Ühelt poolt - kliendi vanglasse tagasijõudmine ei sõltu tugiisikust ja see on paratamatu, et teenusele tulevad näiteks need, kes käivad iga aasta korra vanglas tagasi ja on üldse 25 aastat vangis olnud. Tugiisik saab tegelikult ainult pikendada pause kahe vangistuse vahel. Klientidel ei ole elukohta, haridust ega soovi töötada.

Teiselt poolt - üks tugiisik võttis noore kliendi enda kõrvale ja nad käisid koos sportimas, tegid koos tööd ja tänaseks see klient töötab - see toob edu, et kui suudad kliendi enda külge haakida ja oma võrgustikku ära kasutada.

3.3.4. Fookusgrupi intervjuu 6 tugiisikuga Tallinnas

Tugiisik A taust on TÜ juura ja TLÜ kultuuriteaduskond; 20 aastat tegelnud tänavalastega, olnud tugiisikute koordinaator, tegelnud kuritöö ohvritega. On läbinud BKI koolituse – 120 tundi käitumishäiretega isikutega töö, ohvriabi, erisotsiaaltöö jne.

Tugiisik B on sotsiaaltöö taustaga, rakenduslik kõrgharidus, 9 aastat töötas kriminaalhooldusametnikuna Harju maakohus (6-7 aastat tagasi). Läbinud hulgaliselt koolitusi.

Tugiisik C omab keskeriharidust. Läbinud BKI koolituse.

Tugiisik D on rakendusliku kõrgharidusega sotsiaaltöö valdkonnas. Läbinud BKI koolituse.

Tugiisik E on teoloog, MA. Koolitab tugiisikuid, käsitleb ideoloogiat, kriminoloogiat, filosoofilisi aluseid.

Tugiisik F on teoloog. Läbinud kaitseväes kaplani koolituse.

3.3.5. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga

Kõik vangla tellimused tulevad koordinaatorile. Vanglast saab info riskidest, emakeelest, elukoha puudumisest ja võlgadest. Koordinaator edastab info tugiisikule, kes kohtub kliendiga paar-kolm korda enne vabanemist. Uurib, mis kursusi ja programme on vabaneja vanglas läbinud ja saab vangla ankeedi. Saadakse standardiseloostus, klientide eripärad selgitatakse alles kohtumistel. Kui tugiisikuga kohtumisi ei ole rohkem kui üks, siis lähevad kliendid kaduma. Vaja oleks pool aastat enne vabanemist klientidega töötada. Vangla saadab tellimused enamasti viimasel hetkel. Tugiisik ei jõua kliendiga kohtuda rohkem kui korra. Samas esimesel korral ei anna klient endast midagi välja. Tugiisik kaardistab enda jaoks ära, mida vaja oleks teha, sest manuaali ei ole olemas. Näiteks on mõnikord vaja vangi emale helistada, et kas ta võtab poja koju tagasi ja siis viia poeg vanglast koju.

Kui tugiisikuga tihedat sidet ei teki, siis klient tahab ära unustada kõik, mis vanglaga seotud, kaasa arvatud tugiisiku. Üldiselt kliendid juba teavad, kust nad toimetulekutoetuse kätte saavad. Nad pole nii huvitatud istumisest ja rääkimisest kui probleemide kiirest lahendusest- elukoht, töökoht. Tugiisik peaks Töötukassasse kaasa minema ja uurima, kas on mõni töökoht, kuhu kohe tööle saab minna. Töötukassa pakub muudkui koolitusi ja klubisid, aga kliendil on tegelikult vaja kohe järje peale saada ja otsekohe töökoht leida. Kergem on nende klientidega, kes tulevad avavanglast, neil on töökogemus ja nad jätkavad, kuni leiavad uue töö.

Kliendisuhet saab hoida, kui tugiisik näitab, et tal ei ole ükskõik. Tugiisik peab looma usaldussuhte ja ise helistama ja osutama huvi, kuidas inimene elab. Ühe kuuga ei saa seda suhet luua, minimaalselt 4 kuud varem peaks vanglas käima hakkama; alt vedada ei tohi, aga piire peab väga tugevalt tundma. Tugiisik peaks olema hooliv, aga tuletama meelde, et klient ise vastutab oma elu

eest. Tugiisik peab kirjutama üles, mida vang räägib ja siis, kui koorik hakkab langema, saab näidata, et mäletab, mida klient rääkis.

Tugiisikutele on määratud kaks kovisiooni aastas, kus kõik peaksid osalema. Tugiisikutele makstakse fikseeritud tunnitasu ja kompensatsiooni eraldi transpordi või telefonikulude eest ei maksta.

Majutusasutus/tugikeskus on kliendi jaoks järjekordne kontrolliasutus ja sellepärast paljud ei taha sinna minna. Suur probleem ka suhtumine omavalitsuses, et las vabaneb, siis tuleb ja kirjutab avalduse. Näiteks klient tuleb reede õhtul vanglast välja ja alles esmaspäeval saab hakata avaldusi kirjutama. Tugiisikule öeldakse, et las klient tuleb siia ja vestleme, aga see ei tähenda, et ta majutuse saab ja need kolm päeva võivad kõik saavutatu tagasi pöörata. Süsteem peaks olema selline, et vangla väravast saab otse minna ööbimiskohta. Oleks vaja esmast magamiskohta ja raha kas või üheks kuuks, kõige hädapärasemaks ajaks, et kui klient reedel vabaneb, saab minna ja kusagil ööbida. Näiteks lastakse vabaks jõulude ajal, aga tal ei ole kuhugi minna jõulupühadel. Tallinna tugiisikute pühendumine on suur ja kui tellimus saadetakse, siis tugiisik kohe läheb kohale. Iga aasta alguses peab kinnipeetav teada andma, kas soovib endiselt majutust, aga vanglast on see teatamine raskendatud, vastama peab kas posti teel või emailiga, aga arvuti kasutamine on keelatud. Vanglas on keelatud ka töökuulutusi lugeda. Suur probleem on see, et vanglas jäädakse eelmisesse sajandisse. Venekeelsed kliendid ei oska näiteks endale ka rohelist kaarti teha, sest arvuti pole lubatud.

3.3.6. Koostöö teiste osapooltega

Tugiisiku jaoks on kõige suurem probleem koostöö vanglaga. Kui kontaktisikul on väga palju vange, siis ta ei oska ja ei suuda aidata. Vangla kontaktisikud ka vahetuvad tihti.

Vanglates on töötajaid vähem kui töökohti, töötajate voolavus on suur, mis tähendab, et tugiisik on täiendav koormus igal juhul. Mõnikord ei olegi isikut, kes tuleks vanglas vastu. Kui kontaktisik on puhkusel, siis asendab teine ja nende info ei ole omavahel jagatud.

Kui Virumaa tugiisikute koordinaator lahkus, siis tuli osa tellimusi Harjumaale. Tema endiste klientide kohta ei olnud infot. BKI-l esines probleeme töö koordineerimisega Ida-Virus ning seal ei olnud korda ja tugiisikud ei tegutsenud. Kui toimusid kovisiooni kokkusaamised, siis Ida-Viru tugiisikud ei osalenud. Hingehoiu töö juures on oluline, et isik on kaasatud suhtevõrgustikku - kui ta ise ei saa rääkida ja tagasisidet saada, siis toimub läbipõlemine.

Oluline on tugiisiku harjumus pöörduda professionaali, näiteks võlanõustaja poole, kes igapäevaselt seda tööd teebki, kellel on kogemused. Koolitustel on rõhutatud, et tugiisik ei pea ise kõike oskama, aga peab olema võrgustik ja kontaktid, kellele helistada.

Hoiak tööandjate poolt on negatiivne ja märgistav. Rohkem oleks vaja tööandjate poolt koostööd!

Kuigi Töötukassal on mõned tööandjad, kes teadlikult võtavad tööle endisi vange, siis vabanenu ei julge minna iseseisvalt tööandjate juurde töövestlusele. Tugiisik võiks käia enne ära tööandja juures ja selgitada, et tuleb arglik inimene, olge kenam, leebem. Eeltöö ametnike seas on oluline. Omavalitsuse sotsiaalosakonnas on ka probleeme olnud. Lisaprobleem on töötavate klientide pettumus, et teevad tööd küll, aga saavad nii vähe palka, ei saa midagi endale lubada, kohtutäiturid on kaelas. Lüüakse käega ja minnakse mustalt tööle või tagasi endise elu juurde. Võlgadest vabanemise keerukus on tekitanud süsteemi, et nii kõvasti on ees sein, millest läbi minna ei saa.

3.3.7. Töö tulemuslikkuse hindamine

Kui on näha, et vangil on irratsionaalsed ootused ja hoiakud, siis ei ole mõtet temaga töötada. Tugiisikul on kliendiga kontakti saavutamine oluline. Tugiisikust on kasu kas või selleks, et keegi räägiks lihtsalt juttu ja kuulaks. Olulised isikuomadused tugiisiku töös on huumorimeel, kohusetunne, armastus nende vastu, kellega töötatakse, kannatlikkus, optimism, tolerantsus, stressitaluvus ja määramatusetaluvus, hoolivus, väga hea kuulamise ja suhtlemisoskus.

Probleem on klientide kadumine tugiisikute vaateväljast. Selleks on mitu põhjust - kui tugiisikuga ei teki sidet juba vanglas, siis vanglast vabanenuna püütakse eemalduda kogu vangla kontekstist nii kiiresti ja kaugemale kui võimalik, ka Keskus on mingil määral kinnine asutus ja meenutab vanglat, samamoodi meenutab vanglat tugiisiku olemasolu. Oluline on parandada süsteemi vangla kontaktisikute ja tugiisikute infovahetuses, nii et tugiisikul oleks reaalne võimalus kohtuda kliendiga enne vabanemist mitu korda, nii et vabanemine ei tuleks tugiisikute koordinaatorile üllatusena.

Töö leidmine on mitmetahuline probleem. Vangid ei saa kasutada arvutit, seega puudub neil võimalus jälgida töökuulutusi. Samas on see võimalik paberkandjal, mis ilmselt on ebasüsteemaatiline. Seega vabanedes alles saab inimene hakata töökohta otsima. Vabanejatel on sageli terviseprobleemid ja kesised tööoskused, seega on tööandja, kes neile tööd pakub, ka sotsiaaltöötaja rollis. Tööandjatele, kes pakuvad tugiteenusel klientidele töökohta, tuleks tekitada kompensatsioonimehhanism, näiteks lihtsalt kättesaadav palgatoetus. See on praegu olemas, aga kvalifitseerumise tingimused on raskesti arusaadavad ja ei motiveeri potentsiaalset tööandjat. Puudulik on ka informatsiooni levik selle võimaluse olemasolu kohta. Töötukassas peaksid olema arvel reaalsed töökohad vanglast vabanenutele ja need võimalused peaksid olema eelnevalt potentsiaalse tööandjaga läbi räägitud.

Ka tervisekindlustust peaks saama taotleda, näiteks tugiisiku abiga, juba enne vanglast vabanemist koos taotlusega Töötukassale, et kiirendada töötuks vormistamist, juhul kui tööd ei ole leitud.

Majutusteenus on suur abi vanglast vabanemisel nii lühikeses kui pikas ajaperspektiivis. Majutusteenus - keskused Jõhvis, Pärnus ja Lootuse külas - on olemas, aga näiteks Tartu vanglast

vabanedes ei ole kuhugi minna. Lootuse küla ei ole väga populaarne tänu rangele režiimile ja tugevale usulisele kallakule. Kui vabanetakse vanglast näiteks reede õhtul või jõuluõhtul, siis puuduvad võimalused üldse kusagil ööbida. Pikemas perspektiivis on probleem selles, et vabanenu ei saa kirjutada taotlust elukoha saamiseks vanglas, kuna ta ei tohi kasutada arvutit. Ka ei ole kindel, et vabanenu saab elukoha või et ta saab elukoha, mis on talle näidustatud (hoidumine varasematest kahjulikest sidemetest). Vajalik oleks omavalitsusega kokku leppida puhverpinnad, millel viibimine võiks olla rangelt reglementeeritud, näiteks 7 päeva, aga mille aadressi ja sissepääsu saab vabanenu vanglas kätte.

3.4. MTÜ Aktiviseerimiskeskus Tulevik ja Jõhvi tugiisikud

Aktiviseerimiskeskuses täidab teenuse juht nii tugiisiku kui keskusega seotud muid ülesandeid. Samas tugiisikud Jõhvis toimivad, ehkki probleemidega.

Jõhvis viidi läbi intervjuud kolme tugiisikuga, kes olid vene keelt kõnelevad religioossed inimesed, sh kaks naist (üks naistest oli Narvast) ja üks mees.

„Minu eesmärk on muuta mõtteviisi! Ma ostan hingi!” „Ma käin nendega läbi tee, et nad oskaksid ühiskonnas elada ja olla kasulikud.”

3.4.1. Kliendi teekond, tugiisiku töö kliendiga

Kõik alustavad kliendiga suhtlust juba vanglas. Tugiisikud kohtuvad mõne kliendiga iga päev, helistavad, korraldatakse üritusi. Üks tugiisik käis vanglas aasta otsa, kohtus 30-40 mehega jumalateenistustel. Vabanemisel tulid need inimesed jumalateenistusele ja käivad siamaani kirikus. Kirik on Ida-Virus väga tugev toetusgrupp, koostööd kirikuga on rõhutanud nii teenusepakkujad / Keskus, tugiisikud kui kliendid.

Jõhvi mees-tugiisiku hinnangul on väga oluline luua kliendile uus suhtlusringkond ja teistsuguse mõtteviisiga inimestest koosnev ümbruskond, ka sotsiaalelu korraldamine kuulub sellesse rubriiki. Mõnesid kliente kutsub ta oma koju, juuakse teed ja arutatakse maailmaasju. Teised räägivad oma kogemustest toetusgrupis, mis kohtub 2–3 korda nädalas. Väga hea tulemuse andis koos tugiisikutega klientide väljasõit saarele: käidi saunas, tehti koos süüa, aeti juttu. Eelnevalt koguti natuke raha, aga selline üritus ei ole kallis. Samas on oluline vabanenule näidata uusi võimalusi ja vahetada kogemusi.

Nais-tugiisikud kurtsid üksijäetust oma probleemidega: *„Tunnen üksindust oma töös. Koordinaator ei aita. Raskeks läheb...”* Jõhvi tugiisikud ei omanud ettekujutust, et nad on osalised projektis, ei osanud pidada oma tundide arvestust, ei osanud ennast näha süsteemi osana. Kuna transporti ja

telefoni ei kompenseerita, saavad nad vanglas käia vähem kui vajalikuks peavad (edasi-tagasi bussipilet on 2.20 eurot). Ida-Virumaal on enamasti venekeelsed tugiisikud ja ei ole teada, kas see mõjutab informeeritust. Ida-Virus oli probleem tugiisikute koordinaatoriga – üks lahkus ja enne lahkumist eriti tööd ei teinud, tekkis arvestatav infosulg, nüüd (oktoobris 2016) on uus koordinaator paigas ja suur osa infopuuduse probleeme laheneb. Juurde koolitatakse 27 vanglast vabanejate tugiisikut Artur Põllu Jõhvi metodisti koguduse egiidi all.

3.4.2. Koostöö teiste osapooltega

Metadooni keskusega on sagedane koostöö.

Koostöö koolidega: käidi 5-minutilist filmi „Ma tahan elada!” koolides näitamas ja saadi hea vastukaja.

Vajalik oleks koostöö õigussüsteemiga, et teatava rehabilitatsiooniga võiks alustada juba siis, kui kohus on otsustanud võtta isikult vabaduse ja määrata tõkendina vahistamise.

Koostöö kirikuga on väga tähtis. Näiteks Artur Põld käib vanglas, paljud noored lähevad kohe vangist tulles kirikusse, mõni käib igal teenistusel. Koostöövõrgustiku osatähtsus on hindamatu. Tugiisikud kurtsid vähest kontakti vangla kontaktisikutega.

3.4.3. Töö tulemuslikkuse hindamine

Tugiisikud nägid oma edu nendes noortes, kes tulid vanglast kirikusse, kes käivad koos toetusgrupis või tugiisikuga teed joomas ja arutlemas. Edu aluseks peavad tugiisikud vabanenute võõrutamist senisest suhtlusringkonnast, mõtteviisi muutmist ja maailmaasjadest arusaamise muutust. Töö tulemuslikkust mõjutab ka vabanenute materiaalne olukord - kui vabanenu vajab riideid või süüa, siis seda ka pakutakse, ikka sellesama uue sõpruskonna raames.

3.4.4. Järeldused ja ettepanekud

_Tugiisikud Ida-Virus on erinevalt ja kohati vähe informeeritud, mis räägib nõrgast koostööst senise koordinaatoriga, ja ilmselt ka BKIga. Keele küsimus võib olla probleem, ehkki ei peaks, kuna koordinaator oli emakeelena vene keelt kõnelev. Samas on nad väga motiveeritud, hingelt maailmaparandajad. Ida-Viru vajaks süsteemi korrastamist, tugevamate seoste tekitamist teiste Eestis tegutsevate tugiisikutega, paremini teadvustatud võimalust kuuluda tugiisikute organisatsioonidesse.

On väidetud, et Ida-Viru tugiisikud ei tule kovisioonidele (mis toimuvad Tallinnas või selle ümbruses) - põhjusi võib olla mitu: kaugus, harjumatus sõita kodukohast välja, ressursipuudus või puudulik info kompensatsioonimehhanismide kohta. Kasuks tuleks süstemaatiliselt kovisioonidele

kutsumine koos seletusega, kuidas sõitu kompenseeritakse ja muude lihtsate tehniliste detailidega. Kindlasti peaks vähemalt üks kovisioon aastas olema Ida-Virus.

Koostööd Viru vanglaga kirjeldatakse erinevalt - alates väga heast kuni selleni, et tööd vabanenuga alustatakse nullist - vangla ei valmista tugiisikut ette tulevase kliendiga töötama. Välistada ei saa siin isikutepõhist turbulentsi, ent süstemaatilist koostööd parandada Viru vangla kontaktisikute ja tugiisikute vahel saab kindlasti. Siin võiks BKI võtta juhtiva rolli.

4. Tugiteenuse kliendid

4.1. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituudi kliendid

4.1.1. Telefoniintervjuud

Klient A

Tugiisik teda ei aidanud. Algselt lubati, et tugiisik aitab kõike teha, kuid ta ei aidanud võlgadest vabaneda, vaid aitas ainult pensioni kätte saada. Käisid koos omavalitsuse sotsiaalosakonnas, millest polnud kasu. Ta tahaks saada sotsiaalkorterit. Klient käis tugiisikuga kohtutäiturite juures. Ta tunnetab, et on teinud pahandusi ja nüüd saanud paremaks. Teenust hakkas klient kasutama vanglas. Iga kuu kohtuti tugiisikuga korra. Klient on teenuses pettunud.

Klient B

Kliendi B teenus lõppes 2.04.2016. Ta on 29-aastane ja on olnud vanglas 4 aastat vahemikus 2011-2015 september ja 4 kuud aastal 2006. Tugiisikuga hakkas kohtuma pool aastat enne vabanemist ja kohtus ka peale vabanemist. Tugiisik uuris, et millist elu klient enne vanglat elas. Tugiisik aitas aegu kirja panna kohtutäituritega kohtumisteks ja tegelda maksevõlgadega. Kui klient vabanes, siis hakkas jooma. Klient leidis internetist töö ja ei olnud isegi kuu aega Töötukassas arvel. Täna on elukoht olemas, mis anti töökoha poolt Jõgevamaal. Kasvatab tütar. Kliendi väitel on "mõned maru uhked, et saavad ise hakkama, aga ega ikka ei saa küll". Klient sai nõu tugiisikult.

Klient C

Klient C, kes on teenusel alates 11.03.2016. 42-aastane klient on olnud korduvalt vanglas. Viimasel korral 10 kuud ja vabanes mais 2016. Kohtus tugiisikuga paar korda kuus, aga pole enam suhelnud mõnda aega. Klient on ajutiselt Soomes tööl ja selle töö leidis ise. Paide LV sotsiaalosakond andis elamispinna. Klient oli Paides 3 aastat sundüürnik ja tugiisik ise helistas ja abistas elamispinna asjus.

Eelnevat infot tugiteenuse kohta vanglast anti. Kliendi väitel aidatakse, kui ise oled aktiivne.

Soovitaks teenust küll neile, kes ise hakkama ei saa. Sageli on psüühiline takistus ja vabanedes tahaks elu kohe korda saada. Tugiisik oskas hästi suunata.

4.2. Johannes Mihkelsoni Keskuse kliendid

4.2.1. Telefoniintervjuud

Klient A

Klient A, kes on teenusel alates 1.05.16. Klient oli vanglas 5 aastat ja vabanes 2016 suvel. Tal ei olnud mingit eelnevat infot teenusest. Tugiisiku teenust on kasutanud 3 kuud sagedusega kord nädalas. Tugiisik on väga palju aidanud, näiteks eluaseme leidmisega Tartu linnas. Nüüd on tal olemas üürikorter ning tugi pensioni dokumentide ajamisel. Kliendil on plaanis tugiisikuga veel kokku saada, tugiisik aitab, sest kliendil lähedasi pole.

Klient B

Klient B on 36-aastane ja olnud vanglas 4 korda. Ta sai vanglast välja 7.08.2015 ning hakkas tugiteenust kasutama 2016. aasta algusest ning kasutab seda ca 3 kuni 4 korda kuus. Vanglast ta teenuse kohta infot eriti ei saanud, oleks võinud rohkem olla. Tugiteenusest ootas ta eelkõige tuge ja nõu küsimustes mis üle jõu käivad, et eluga vabaduses hakkama saada ja mitte auku kukkuda. Ilma tugiteenust kasutamata saaks ta vabaduses kindlasti kehvemini hakkama, sest tugiteenus on aidanud tal säilitada tervemat mõistust ka sellistes küsimustes, mis talle üle jõu on käinud ning võib öelda, et aidanud isegi tagasi elule mille mõte tal kadus käest ühel hetkel. Tugiisikut kirjeldades kasutab sõna “super inimene” ning peab temast väga lugu, kuna pakub suurt tuge. Ta oskab 100-protsendiliselt muredest aru saada ning näeb ning oskab ennetada kriisiolukordi. Ta oskab suunata kliendi õigesse kohta abi saamiseks ning samuti moraalselt toeks olles näidata suunda õigele teele. Sellist olukorda pole esinenud, et tugiisik poleks saanud või tahtnud klienti abistada. Kliendil on elu- ja töökoht olemas, samuti õppekoht, mis paljuski on saavutatud tänu tugiisiku suunamisele. Elu hakkab saavutama oma normaalset vormi ja stabiilsust nii isiklikus pereelus kui ka töös. Kliendi sõnul on ta elus tänu tugiisikule. Klient soovib kindlasti kohtuda veel tugiisikuga ja arutada jooksvalt sel hetkel ta elus esinevaid probleeme.

Klient C

Klient C on olnud narkosõltlane, tüdruksõber samuti endine narkosõltlane. Tugiisiku kohta kasutab sõna “super!”. Ilma tugiisikuta oleks ta “täiesti kadunud”. Enne vanglasse sattumist oli tema jaoks

täielik õudus igasugune sotsiaalsfäär – dokumendid, igasugused arvelevõtmised, suhtlemised ametnikega, üldse uksest sisse astuda mistahes ametiasutusse. See oli „katorga” (sunnitöö). Pärast vanglast vabanemist oli uus ebakindlus, et mida temasugune üldse tohib tahta, taotleda, jätkuvalt tundus kokkupuude sotsiaalsfääriga hirmuäratav. Tugiisik on käinud kliendiga kaasas dokumente taotlemas, Haigekassas, Töötukassas, pangas. Avalduste kirjutamine on kliendi jaoks nii õudne asi, et ilma tugiisikuta pageks ammu juba ei tea kuhu. Tugiisiku juurde võib igal ajal koju sõita, helistada, rääkida – ta on nagu ema, sõber. Tugiisik peaks olema „*Takaja kak u menja!*”, kes stimuleerib inimest. „*Ise kartsin, et mul ei tule välja, aga tema ütleb – pead minema, tuleb välja!*”. „*Me näeme maailma erinevalt - tema teab juba ammu enne mind, mida mul vaja on.*” „*Mul on eesmärgid, mul on hirmud. Kui töö on probleemid, võtaks kohe auto ja põrutaks Tallinna. Aga ei tohi.*”

Vangis töötasid kliendiga paljud, sh psühholoogid ja sotsiaalpedagoogid. Enne vanglast vabanemist pakuti tugiisikut ja algul ta arvas, et saab ise hakkama, kuid ei saa ja kardab inimesi. Tugiisik toetas noortekirikuga liitumist, kust klient leidis ka oma tänase tüdruksõbra.

4.2.2. Silmast silma intervjuu

Klient D

Klient D on 40-aastane, kes viimasel korral oli vanglas 2 aastat 4 kuud, aga on vangis olnud enamiku oma elust. Ta vabanes aprillis 2016 ja kohtub tugiisikuga korra nädalas, helistab ning suhtleb. Eelnevalt oli teenuse kohta natuke infot, teadis, et tugiisik toetab, õpetab ja aitab. Praegusel hetkel klient õpib, tal on elukoht abikaasaga ja on oma eluga järjel. Töökohta ei ole, sest on probleemid närvidega ja saab invaliidsustoetust. Ta otsib tööd puiduvaldkonnas, kuna omandas noortevanglas lukksepa ja pehme mööbli tislari paberid. Murru vanglas olles töötas freespingi juhina, meditsiini osakonnas sanitarina, spordisaali juhi ja koristajana. „*Edasi aitab see, kui endale eesmärgid seada ja on suur asi kui sul on keegi ootamas.*”

Kliendil oli naine olemas, ta muutis tema pärast oma elu ning naine andestas kõik. Ta ei käi enam läbi vanade kaaslastega, ei süsti ega tarbi alkoholi. Elukoha muutus aitas vabaneda vanadest sõpradest. Võrust sattus uuesti vanglasse, aga eeluurimise all oli ühes kambris isikuga, kes pakkus Tartusse korterit. Kui vabanes, siis sai tema kaudu korteri. Tartust jõudis ta aga jälle vanglasse ja tema lapseootel naine läks vahepeal turvakodusse. Peale vabanemist kolis klient lõplikult Võrust Tartusse ära. Klient suhtleb natuke ka emaga, aga ei tunne suurt vajadust ja puudust kellegi järele. Tugiisik on kõik ära teinud ja klient kiidab väga. Tugiisik on olnud kliendi kõrval ja aidanud kohtutäituritega suhtlemisel. Plaanib ka edaspidi suhelda, sest tugiisikut on vaja ja üksi hakkama ei saa ning hea on rääkida. Abikaasa ja tugiisik aitasid eesmäärke seada.

4.3. Lootuse Küla klient

Klient A on olnud 3 kuud teenusel. Ta on 26-aastane ja olnud vanglas ühe korra kestvusega pool aastat. Lootuse Küla soovitas advokaat, kes oli ka enne selle teemaga tegelnud. Advokaat kirjutas e-posti teel Külla ja uuris, kas klient saaks tulla. Klient kohtus prokuröriga ja kuna tahtis elu muuta, siis sai ennetähtaegse vabastuse. Muidu oleks 3 aastat vangis olnud. Teenusest rääkis ka mees, kellega oli samas kambris 1,5 kuud. Vangla sotsiaaltöötaja oli abivalmis, tutvustas ka teenust, trükkis kontaktid välja ja aitas helistada. Tugiisikuga kohtus vanglas 3-4 korda, aga pärast vabanemist ei ole enam suhelnud ega näinud. Ta arvas alguses, et Külas on kergem ja mässas ka. Siiski kõik, mis nõutud, sai tehtud. Klient ei ole mõelnud, et võiks teenuse lõpetada või katkestada, sest ta saab lapsehooldusõiguse tagasi, kui teeb programmi lõpuni. Kokku saab ainult oma perega ja kuna enamus sõpru on sõltuvusainetega seotud, siis nendega ta ei kohtu. TVd ja raadiot ei ole. Hommikul kell 6 on söök, kodused tööd, hommikul kella 8-10 õppetöö, tööl kuni viieni ja õhtul muud kohustused. Majas elatakse neljakesi. Kõik saavad hästi läbi ja kuna õpetus on kristlikul baasil, siis kõik peavadki olema sõbralikud.

Kui klient programmi lõpetab, siis läheb tagasi pere juurde elama. Tal on maja ja vanemad ning ka lapsed eelmisest koosolelusest. Sõbrad saaksid aidata tööle, mis on sarnane sellele, mida saekaatriks teeb. Klient soovitaks kindlasti seda kohta teistele sõltlastele.

4.4. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Pärnu kliendid

Pärnus viidi läbi fookusgrupi intervjuud ning individuaalsed intervjuud kokku 5 kliendiga.

Klientide sõnul süsteem toimib hästi, kui tugiisik on olemas, aga kui teda ei ole, siis pole mitte midagi. Infot tugiisiku kohta saadi vanglast, räägiti, missugust abi on võimalik saada.

Kliendiga A viidi läbi eraldi intervjuu, kuna oli vene keelt kõnelev. Teistega viidi läbi fookusgrupi-intervjuu..

Klient A

Vanglast vabanedes ei olnud kliendil elukohta, oli olnud seadustega pidevalt konfliktis. Algselt pidi vangist vabanedes minema Tartusse, aga seal ei olnud kohta, kuid ta ei oleks tahtnud ka. Enne vangistust oli narkosõltuvuses. Vangis loobus ka metadoonist. Pärnus on uus keskkond Keskuse töötajad juhendavad, aitavad, suunavad. Keskuses tunneb end hästi, aidatuna. Ka toit on abiks. Ise ei saaks hakkama. Peamine probleem, et tööd ei ole. Keskuses peab 16 tundi tööd tegema, aga kui rohkem teha, siis makstakse raha ka, õigemini saab kaardi Maximast ostmiseks. Kliendi tugiisik on Tallinnas, nad ei kohtu ega helista, sest telefoni tal ka ei ole. Keskuse inimesed lahendavad tema

probleemid ära. Klient ei oska rohkemat tahta – televiisor, voodipesu, arvuti - kõik vajalik on olemas. Keskuse inimestega käis koos sotsiaalametis, kohtub psühholoogiga, võlanõustajaga. Kõik teevad temaga koostööd. Ta ei ole varem kunagi sotsiaalteenustega kokku puutunud. Klient otsib tööd, kohtub arstiga, regulaarselt psühholoogiga. Riideid aidatakse muretseda, toidupangast saab süüa. Oma endist elu ta tagasi ei taha.

4.4.1. Fookusgrupi intervjuu

Fookusgrupis valitses vaba ja sundimatu vestluse õhkkond.

Neli eestlast, kes on kaks kuni kolm kuud keskuses olnud, tunnistavad, et Keskuse moto – aita inimesel ennast aidata – töötab hästi. Ilma selle majata ei kujutaks nad elu mitte kuidagi ette, täielik katastroof. Selleks, et ära kolida, peab väga palju raha olema. Selge on, et üüri ette maksta ei ole võimalik mitte mingil moel. Suurim mure on, kuidas vältida alaväärsuskompleksi tekkimist – rahapuudus ja kehvad riided (teine kaaslane torkab intervjuu käigus vahele, et võib ta viia kohta, kust saab paari euroga väga korralikke asju), tööandjad mõnitavad. Töö leidmine on ülimalt keeruline, terviseprobleemid on niikuinii. Tervise tõttu perspektiivid kehvad või olematud. Kui töö eest makstakse 3 eurot tunnis, siis ei tasu see ära, sest sotsiaaltoetus on palju suurem. *“Et ennast sellest august välja rebida, peab olema väga kõva vend!”* Üldiselt Keskust kiidetakse, kuid ühe kliendi sõnul on Keskuse jaoks kõik inimesed ühesugused! Keskuses peaks olema aega vaadelda ja analüüsida, mida konkreetne inimene vajab. Sunnitakse peale Keskuse psühholoogi, aga kliendi sõnul on tal enda oma, nii psühholoog kui psühhiaater. Psüühika probleemid on tal tugevad.

Ühel kliendil on tugiisik, ainsana selles Keskuses, kes käib Võrust. Klient peab tugiisikust väga lugu, tänu temale on endised inimesed oma elust välja lülitanud.

Üks klientidest kurtis unifitseerimise üle - Keskuses peetakse kõiki ühesugusteks, ent inimesed on täiesti erinevad, neil on erinevad vajadused ja neid peaks kohtlema erinevalt. Ja mitte sundima peale Keskuse psühholoogi!

Kliendid on ühel meelel selles osas, et tugiisikud on väga erinevad ja mõni ei sobi kohe üldse. Probleemiks võib olla ka tugiisiku vanus, näiteks on liiga noor ja siis ei ole temaga millestki rääkida. Üks klient väidab, et tema ei vaja ei tugiisikut ega psühholoogi, tema on kõike endale ise, ometi just see klient vajaks neid mõlemaid väga. Teenuse pikkus on kindlasti selle probleemi lahendamise võti - ta vajab aega ja juhtimist, et oma seisukorrast aru saada.

4.5. MTÜ Aktiviseerimiskeskus TULEVIK Jõhvi kliendid

Jõhvis viidi fookusgrupi intervjuud läbi 7 kliendiga.

Klientide sõnul on nad infot Keskuse kohta saanud vanglast – voldikutest, kontaktisikutelt, kriminaalhooldusametnikelt. Mingit survet Keskusesse tulla ei ole olnud, selle eest ka mingeid privileege ei saa. Keskuse kohta öeldi ainult kiidusõnu. Paremaks saaks veel muuta, kui saaks uue arvuti, spordisaali, mingeid mängu, muusikainstrumente, et oleks tegevust. Juristid võiksid palju sagedamini külas käia ja nõu anda. Neid oleks vaja suhtlemisel kohtutäituritega. Ka sotsiaaltöötajaid oleks rohkem vaja, kes pakuksid nõustamist. Kord nädalas käiv psühholoog on täiesti mõttetu, ei aita millegagi.

Kõige suurem probleem klientidel on tööpuudus. See on hea, et nad saavad Keskuses tube teha. Nad oleksid valmis kasvõi sotsiaaltööd tegema, kui Linnast antaks tellimus. Kui raha ei ole üldse, siis ei saa isegi Keskuses elada. Mõned kurtsid nälga (ühel isikul on 12 kohtutäiturit, igal aja hetkel paneb keegi neist arve kinni, teine teeb lahti, inimene ikka sentigi raha ei saa mitu kuud). Toidupank Ida-Virus on sageli lausa tühi, soovijaid on väga palju. Vahel toob Keskuse teenuse juht kartuleid. Pannakse kõik kokku ja tehakse süüa üheskoos, et natuke leevendada rasket olukorda.

Klientidel puuduvad oskused ennast müüa äriplaani koostada, võidelda tuleb ka eelarvamustega – vangi ei võeta naljalt mitte kuhugi. Töötukassa stendil on töökohad, kuid need vajavad eriõpet, aga töötukassa seda ei paku. Ainus eestlasest klient tõi välja, et kõik koolitused Ida-Viru töötukassas on vene keeles, aga temal oleks vaja arvutiõpet ja seda mitte vene keeles.

Edasise elukoha probleemi on peaaegu lootusetu lahendada. Inimesed ei oska isegi otsida, taotleda sotsiaalkorterit, mistahes korter tuleb ette maksta ja selleks raha ei ole.

Klientidel on hea kogemus tugiisikuga, kes aitab absoluutselt kõiges, isegi pakub süüa, kui vaja. Käivad koos kirikus, tutvuvad uute inimestega, räägib moraalist. Lõpuks õpetab, kust ja kuidas abi küsida. Tugiisik peaks klientide arvates hästi orienteeruma sotsiaalküsimustes. Ühel kliendil oli kogemus tugiisikuga, kes võttis ta vanglast vastu, viis tööle, aitas leida elukoha. Nad sisuliselt elasid nädal aega koos, pärast hoidsid kogu aeg sidet. Ametnikud suhtuvad ka klienti teisiti, kui tugiisik on kaasas. Ühel kliendil on probleem, et pole advokaati ja tõlki - vangi pandi Soomes, tal ei ole oskust vastata Soome ametist tulnud kirjale. Teiste riikide vanglatest tulnud inimesi on teisigi Keskustes, neil on samuti mõned erivajadused.

Keskuse etapis on kõige olulisem klientidel oma eluga edasi minna, et mitte vangi tagasi sattuda.

4.5.1. Järeldused ja klientide ettepanekud

- Kliendid hindavad tugiisiku teenuse olemasolu ülikõrgeks, väidavad, et muidu oleks täielik katastroof ja mõni oleks juba surnud. Mõned kriitilised noodid on marginaalsed, neid võiks käsitada ka isikukesksetena. Keskuse faasis olles on kõige tähtsam püsida eemal vanglasse sattumisest. Puututakse kokku tööpuuduse, rahapuuduse ja toidu puudusega. Keskus leevendab seda oma võimaluste piires.
- Samas on probleemiks tegevusetus. Klientide arvates võiks neid rakendada kasvõi sotsiaaltööl - saaks tegevust, natuke raha või riideid või toitu.
- Tuleks otsida koostööpartnereid pool-vabatahtlikest organisatsioonidest.

5. Kinnipeetavad

5.1. Viru vangla kinnipeetavad

5.1.1. Fookusgrupi intervjuu

Fookusgrupi intervjuu 3 kinnipeetavaga viidi läbi märtsis 2016.

Kinnipeetav A on 39-aastane mees, kes on teist korda vanglas, eelmisel korral 6 aastat. Ta on kohtunud 2-3 korda tugiisikuga, viimati 10 kuud tagasi. Teenusest kuulis teiselt vangilt. 2 kinnipeetavat rääkisid positiivsest kogemusest, et oli saadud korteri tugiisiku kaudu.

Kinnipeetav B on 36-aastane mees, kes on olnud vanglas kaks korda - kolm ja kümme aastat. Ta suunati tugiteenusele 2 kuud tagasi ja on kohtunud tugiisikuga ühe korra. Teenusest kuulis kontaktisiku käest tulevikust rääkides ja kontaktisik väitis, et tugiisik saaks aidata tööd otsida. Samas kinnipeetava arvates vastuolu selles, et kui tugiisikul endal tööd pole, siis ei saa ta ka kedagi aidata. Teise kinnipeetava kontaktisik ei olevat teadnud, et on võimalik endale tugiisikut saada, kuulis sellest teise kinnipeetava kaudu. Siis kontaktisiku kaudu jõudis tugiisiku juurde.

Ootused tugiisikule olid kõrged, sest tugiisik lubas leida elukohta, mida ei ole juhtunud. Samuti sooviti tugiisiku kaudu leida tööd, et ei peaks hakkama varastama. Tugiisik aga kõneles jumalast ja kinnipeetav leidis, et tal pole kohustust kuulata jumalasõna ja seega sellist teenust ei soovi. Teine kinnipeetav leidis samuti, et abi ei ole ta saanud ja on teenusel vaid paberi pärast.

5.2. Tartu vangla kinnipeetavad

5.2.1. Fookusgrupi intervjuu

Fookusgrupi intervjuu viidi läbi aprillis 2016.

Kinnipeetav A on 38-aastane mees, kes on olnud vanglas 6 aastat. Tugiisik määrati veebruaris, kellega on kohtunud kaks korda.

Kinnipeetav B on 38-aastane mees, kes olnud vanglas 10 kuud ning kellele samuti määrati tugiisik veebruaris, kellega on kolm korda kohtunud. Kinnipeetav soovis saada vaid psühholoogi teenust, sest tal on töö- ja elukoht olemas. Üldiselt oodatakse tugiisikult töö- ja elukoha leidmist, siis avaneb võimalus ennetähtaegselt vabaneda. Tugiisik ei olnud soovivalt suhtunud ei Pärnu Aktiviseerimiskeskusesse ega Lootuse Külasse. Ta ajas ise Valga linnavalitsusega asju. Kriitika oli tugiisiku aadressil, et tal liiga palju tööd. Kinnipeetavate sõnul kontaktisikuid ei huvita koostöö tugiisikutega, kuigi paljud kinnipeetavad võiksid saada välja varem, kui neil oleks tugiisiku abiga leitud elukoht. Kuna kinnipeetav tugiisikult abi ei saanud, siis on kinnipeetav skeptiline nii tugiisiku kui kontaktisiku suhtes ning ei arva, et võtaks veel kunagi telefoni teel ühendust tugiisikuga.

6. Vanglate inspektorid-kontaktisikud

6.1. Viru vangla inspektorid-kontaktisikud

Viru vangla kontaktisikutega viidi fookusgrupi intervjuud läbi märtsis 2016. Viru vanglas viidi läbi intervjuud 3 kontaktisikuga.

Intervjuud vanglate inspektorite- kontaktisikutega hõlmasid järgmisi teemasid:

Milliste kriteeriumite alusel suunate isikuid tugiteenustele?

Millist infot vangid saavad eelnevalt tugiteenuse kohta?

Kas tugiteenusele suunamised peegeldavad vanglate koosseisu (vanus, sugu, eetiline koosseis, seksuaalne orientatsioon)?

Millist infot annate vangide kohta tugiisikutele?

Kuidas hindate koostööd tugiteenuste pakkumise osas riigiasutuste vahel (Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium, Siseministeerium), riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste vahel, riigiasutuste ja teenusepakkujate vahel?

Mis teie arvates on peamised barjäärid kontakti säilitamisel vanglast vabanenutega/tugiteenuselt lahkunutega ning kuidas neid võiks ületada?

Kuidas olete rahul tugiteenuse kvaliteedi ja ülesehitusega?

Kas tahaksite olla kaasatud tugiteenuse kujundamisesse ja hindamisse?

Mis on teie kogemusele tuginedes kõige olulisemad tegurid, mis mõjutavad õigusrikkujate rehabilitatsiooni ja taasühiskonnastamist?

6.1.1. Fookusgrupi intervjuud

Vanglas toimub kinnipeetavate riskihindamine ning selle alusel suunatakse neid tugiteenusele, mis

algab 6 kuud enne vabanemist. Vangidele antakse voldik teenuse kohta, antakse infot, kuhu pöörduda ja selgitatakse, et see on ettevalmistus vabadesse minekuks. Tugiisikule antakse ülevaade kinnipeetavast, tema probleemidest, aga mitte näiteks haigustest nagu aids. Kui kinnipeetaval on ametlik diagnoos, siis antakse talle teada, kas kinnipeetav saab psühhiaatrilist ravi. Tugiisik saab teada vanglas viibimise aja ja millise paragrahvi alusel ollakse vanglas. Teenuse pakkumise võtavad reeglina vastu noored. Koostöö kohalike omavalitsustega on raske, majutuse probleem on suurim ja kinnipeetav on järjekorra lõpus. Kõigil on võimalik minna majutusteenusele Pärnusse. Teenusepakkujatega on keeruline, sest nende tegevus on projektipõhine. Näiteks kui Kuriteoennetuse SA projekt lõppes, siis tugiisik kadus. Klientide ja tugiisikute vahel on probleeme ning klient võib kergesti väita, et teenus ei sobi. Usaldus tugiisikuga on raske tekkima ning vabaduses ei helistata enam tugiisikule. JMKga ollakse väga rahul. Tugiisik peaks olema samast linnast, kuhu vang peale vabanemist läheb. Tagasisidet teenuse kohta kontaktisikud ei saa. On näiteks kuulnud, et vang tekitas tugiisikule 100 eurose kõnearve, aga see selgus kriminaalhoolduse kaudu. Ajalise ressursi puudumise tõttu ei saagi kontaktisikud olla rohkem kaasatud. Vabaduses peaksid kliendid saama teenust 6 kuud, aga nad tulevad vanglasse tagasi, kuigi peaksid olema selle aja jooksul leidnud töö- ja elukohta. Tugiisikust sõltub siiski vähe, peamine on elu- ja töökoht. Kasulik oleks kohalike omavalitsuste vastutulelikkus. Tugiisik peaks suutma suhelda konstruktiivselt kohalike omavalitsustega.

6.2. Tartu vangla inspektorid-kontaktisikud

6.2.1. Fookusgrupi intervjuud

Tartu vangla 5 kontaktisikuga viidi fookusgrupi intervjuud läbi aprillis 2016.

Kontaktisikute sõnul suunavad nad tugiteenusele neid, kel pole elukohta, kellel on vaja sotsiaalpinda. Suunamine sõltub sellest, kas kinnipeetaval on tugivõrgustik, kui pikk on olnud karistus ja kas ta hakkab vabanema. Vangla stendil on info tugiisikute kohta, kinnipeetavad teavad seda ja saavad küsimusi esitada. Kinnipeetavatele püütakse selgitada, et tugiisik suunab, aga ei tee kõike ette ära. Tugiisikule edastatakse info vangistuse alguse ja lõpu kohta, riskitegurid, kas on ennetähtaegne vabanemine, kuhu piirkonda eelistab minna pärast vabanemist, käitumisomadused, mille eest on karistatud. Tugiisikud suhtlevad omavalitsustega ja küsivad sealt töökohti.

Peamised raskused teenusega on seotud asjaoluga, et kliendid lähevad vanglast vabanemise ja teenusele jõudmise vahepeal kaduma, harvem, et soovivad teenuse katkestada 3 kuud hiljem, sest nad ei oska pikaajalisi plaane teha. Kontaktisikud püüavad kinnipeetavaid motiveerida kasutama tugiisikut ja küsivad tagasisidet. Tugiisikud on kohustatud andma tagasisidet kirjalikult. Üldiselt kinnipeetavad ei räägi, et millest tugiisikuga räägiti. Mõne tugiisikuga on koostöö väga hea. Poole aasta jooksul on korra tehtud ülevaade teenuse pakkumisest, aga üldiselt kontaktisikud eeldavad, et tugiisikud on professionaalid. Teenusepakkujad saavad 1 kord kvartalis infokirja, kus on kirjas,

kui palju isikuid on teenusel ja kui palju loobujaid.

Peamiseks takistuseks vabanemisel on elukohta puudus. Nad saavad vaid paariks kuuks üürida korterit, juhul kui kinnipeetava vabanemisefondis satub olema raha. Taasühiskonnastamist mõjutavad võrgustikud väljaspool, pere ja laste olemasolu. Paljud, kes on vanglas olnud 5-6 korda, peavad seda olukorda tavaliseks ja on valmis jälle tulema, samas kui need, kes on olnud ühe aasta vangis, enam tagasi ei kipu.

Tugiisiku teenus on kestnud lühikest aega, kuid siiski on juba tagasi vanglas kaks teenust kasutanut. Kontaktisikud on näinud 3-5 tugiisikut. JMKst on olnud üks hea kontakt. Pakutavat majutusteenust paljud kinnipeetavad ei soovi, sest seal on reeglid, mis neile ei meeldi, ja näiteks Lootuse Küla kodukord üldse ei sobi. Teenusepakkujad kliente valida ei saa. Kontaktisikute sõnul usu teemade käsitlemisega probleeme ei ole olnud.

6.2.2. Järeldused ja ettepanekud

Vaja oleks tekitada süsteem, milles kontaktisikud ja tugiisikud omavahel infot vahetavad. Kontaktisikud sooviksid tagasisidet, mis isikutest vabaduses edasi saab, kes teenusest loobub, ja miks, missugune teenusepakkuja kellelegi sobib.

7. Järeldused ja ettepanekud

7.1. Tugiteenuse tulemuslikkuse hindamise metoodika

Kui vaadelda statistilisi näitajaid praeguse taseme kohta (Lisa 2), siis mitmedki formaalsed näitajad on väga madalad. Samas on oluline pöörata tähelepanu teenuse sisulisele poolele ning muutustele, mida on võimalik selle teenusega klientide elus saavutada. Tugiteenuse eesmärgiks on eelkõige vähendada vanglast vabanejate retsidiivsust ja suurendada vanglast vabanejate aktiivsust tööturul. Antud analüüsi käigus tulemusnäitajaid eraldi ei uuritud, kuna Justiitsministeerium tegeleb sellega projekti elluviimise käigus jooksvalt.

Vaatamata sellele, et väljapakutud klientide ja tugiisikute iseloomustuse tabelid koostati väga lihtsustatutena, leidsid teenuse pakkujad, et neid on kas liiga keeruline täita või ei võimalda kajastada tegelikku tugiisikute poolt tehtava töö sisu, ehk siis olulisi või värvikaid juhtumeid. Samas puuduvad tugiisikutel sageli oskused või aeg taoliste ülevaadete täitmiseks ning neid tabeleid täidaksid enamasti teenuse pakkuja esindajad, teenuse juhid. Samas leiti, et teenuse pakumise tulemuslikkuse hindamine on vajalik. Lahendus oleks välja töötada süsteem, kuidas saada vähese vastajate ajakuluga vastused tabelisse. Selleks oleks üks võimalus välja koolitada teenuse pakkuja, teenuse juht, kes koos tugiisikutega kõik koos täidaksid tabeli, mis on hindamismetoodika oluline osa. Vanglas tuleks koolitada kontaktisikuid riskide hindamise metoodikas - tabeli põhjal saaks hakata looma seoseid, missugused võimalused või riskid ühe või teise kinnipeetava suhtes

kohanduvad. Tabeli, riskihindamise mõte on tekitada seosed kliendi iseloomustuse ja taasühiskonnastamise võimaluste vahel. See vajab koolitust, mis tuleks järgmises etapis läbi viia. Tugiteenuse hindamise metoodika täpsustamine ja vastavad koolitused teenuse juhtidele peaksid selle olukorra lahendama ja metoodika tööle panema.

Teenuse juhtide sõnul ei saa kajastada klientide iseloomustuse Exceli tabelis (vt. *Tugiteenus vanglast vabanejatele hindamismetoodika esitamine ja vahehindamise läbiviimine. Aruanne I osa*) piisava detailsusega tugisikute töö tulemusi. Valikvastused annavad liiga lakoonilise ülevaate, mis jätab suure osa tugisiku tööst varju. Ettepanek on analüüsida ka tugisikute (kui on), tugisikute koordinaatori ja/või teenuse juhi päevikuid. Tööajatabelit ning kliendi päevikut tuleks vaadelda ja analüüsida koos. Nende täitmine peaks olema tööaja arvestuse sees.

Juurutada tuleks teenuse pakkujate teenuse planeerimise ja hindamise süsteem, mis soosiks ka rahaliselt rohkem neid tugisikuid, kes suudavad kliente paremini taasühiskonnastada. Tuleks motiveerida teenuse pakkujad süstemaatiliselt hindama oma tööd ja sellest tulenevat lisaväärtust. Samuti tuleks motiveerida teenuse pakkujaid koguma juhtumeid positiivsete tulemustega sekkumistest, mis innustaksid teisi kliente, aitaksid ära hoida klientide retsidiivsust ning selgitaksid avalikkusele teenuse head mõju.

7.2. Tugisiku - ja majutusteenuse pakkujad

Teenuse pakkujate kogemused, võimalused ning meetodid on väga varieeruvad. Teenuse pakkujatel enamasti puuduvad süsteemsed taasühiskonnastamise plaanid kinnipeetavate kohta, ka ei ole erinevatel ametiasutustel selget ülevaadet, kes mida teeb vabanejatele teenuse pakkumisel (näiteks mida teeb Töötukassa, Sotsiaalkindlustusamet, maavalitsuste ja omavalitsuste sotsiaaltöötajad, kontaktisikud, tugisikud, kriminaalhooldajad). Väga palju tugisikute tegevusest näib siiski toimuvat peamiselt nende vabatahtlikkusele tuginedes. Teenuse pakkujad on seni saanud tagasisidet teenuse kohta tugisikutelt väga erineval viisil - nii supervisiooni käigus, tugisikute ühiste koosolekute ja arutelude või teenuse juhtidega silmast-silma vestluste käigus. Samas leitakse, et ühtlustatud tabelite täitmine teenuse kohta on koormav ning paljudele tugisikutele ka üle jõu käiv keeleoskuse või arvutioskuse puuduse tõttu.

Töö tulemuslikkust suurendaks see, kui uute projektide ja teenuse pakkumise planeerimisel järgitaks põhimõtet, et vabanenute eelneva elukoha järgi suunataks nad teenusele. See võimaldaks paremini seostada keskuse töö tulemuslikkust vabanenu toimetulekuga konkreetses piirkonnas ning suurendaks võimalust, et omavalitsused nõustuvad vabanenuid vastu võtma.

Keskuse faasis olles on kõige tähtsam püsida vanglasse sattumisest eemal. Puututakse kokku tööpuuduse, rahapuuduse ja toidu puudusega. Keskus leevendab seda oma võimaluste piires. Samas on probleemiks ka tegevusetus. Klientide arvates võiks neid rakendada kasvõi sotsiaaltööl - saaks

tegevust, natuke raha või riideid või toitu. Tuleks otsida koostööpartnereid pool-vabatahtlikest organisatsioonidest (Punane Rist, Toiduabi, Taaskasutuskeskus, sotsiaaltöö).

Teenuse osutamine peaks toimuma pikema aja jooksul. Pool aastat möödub kiiresti, selle ajaga jõuab ainult probleemid tuvastada ja algatada rehabilitatsiooniprotsesse. Ettepanek oleks, et klient jätkab samas süsteemis parimal juhul sama teenuse pakkuja juures ja on nõ vaatluse all, aga toetusi võiks teenuse pikenedes vähendada. Oluline on puhverdada üleminekut teenuselt iseseisvale elule - pool aastat on tugi ja abi, siis see kaob järsku ära, aga inimesed on sageli võimetud igapäevaelu probleeme iseseisvalt lahendama.

7.3. Tugiisikud

Vabanejate rehabilitatsioon on väga keeruline valdkond ning paljud tugiisikud teevad seda siirast soovist inimesi aidata. Tugiisikute väitel motiveerivad neid enim klientide edulood. Samas on tugiisikutel väga madalad ootused selles osas, et endised vangid võiksid edukalt taasühiskonnastuda ning nende kuritegude sooritamise ajalugu katkeks. Madalate ootuste aluseks on nii objektiivsed süsteemist tulenevad puudused kui ka isiklikud kogemused klientidega. Probleemiks on klientide puhul majutuse ja töökoha puudus ning kui seda ei leita, siis tugiisikud leiavad, et nad ei saa ka midagi ära teha ning klient jõuab tagasi vanglasse. Kuna tegemist on niikuinii väga raske sihtrühmaga, siis võibki eeldada, et tugiisik saab peamiselt probleeme leevendada ja pikendada vabaduses viibitavat aega. Osaliselt saab seda põhjendada ka teenusele suunataivate klientide näitajatega ning neil ongi sageli kõrged riskinäitajad. Kindlasti ei saa alahinnata tugiisikute pingutusi ja pühendumust, kuid teenuse mõju saaks olla suurem kui pöörataks rohkem tähelepanu teenuse planeerimisele ning ressursside eraldamisele, mis oleksid rohkem vastavuses konkreetsete vabanejate vajadustega pärast vabanemist. Tugiisikud on sageli esimesed, kelle poole kliendid kriisiolukorras pöörduvad ning aitavad ära hoida võimalike tõsiste tagajärgedega intsidentide esinemist ja eskaleerumist. Selliseid juhtumeid on raske mõõta, aga samas vajalik talletada. Tugiisikute teenuse hindamisel peab arvestama kogu konteksti - kliendi kokkupuude ametnike, endise tutvuskonna, perekonna, teiste teenusepakkujatega ei sõltu sageli tugiisikust, kuid võib oluliselt mõjutada kliendi käekäiku.

Konteksti osa on ka tugiisikud ise. On olemas väga häid tugiisikuid-kogemusnõustajaid, kuid samas nende taust ei võimalda neile ligipääsu vanglasse. Tuleks diskuteerida ühelt poolt tugiisikute kandidaatide valikukriteeriumide üle, teiselt poolt aga kriteeriumide üle, kuidas kogemusnõustajad vanglasse pääsevad.

Koolitada tuleks teenuse pakkujaid efektiivsete sekkumispraktikate osas. Tugiisikud ise vajavad samuti järjekindlust, lootusrikkust, paindlikkust ning realistlikkust oma töös.

7.4. Kliendid

Kinnipeetavate motivatsioon teenusele saamiseks on sageli küsitav. Enamik kinnipeetavatest eeldab, et neil on siis teatud eeliseid teiste ees ning ennetähtaegse vabanemise võimalus. Samuti on neil ootus, et nendele otsitakse teenuse pakkuja poolt töö- ja elukoht. Samas paljud vabanenud olid pettunud, et nende ootus tõeale ei vastanud. Klientide suhtumine tugisikutesse varieerus väga palju olenevalt konkreetsest intervjueritud isikust. Osasid tugisikuid kiideti ülivõrdes ning osade suhtes oldi väga negatiivsed. Näiteks mitmed vanglas intervjueritud ei olnud entusiastlikult meelestatud religioossete sõnumite suhtes, mida tugisikud püüdsid neile vanglas tutvustada. Samas näiteks Ida-Virus on kirik üks tugevamaid tugigruppe.

Erinevusi vanglas viibinud intervjueritavate vastuses ja nende vastustes, kes olid vabaduses, on raske võrrelda, sest tegelikult oli tugisikuteenuse kliente väga raske kätte saada ning keegi ei oma head ülevaadet, mis on nendest tänaseks päevaks saanud. Küll olid aga tugiteenusega rahul majutusasutuses viibivad kliendid. Vaatamata väikesele valimile pakume hüpoteesi, et need, kes on tulnud majutusteenusele, on rohkem valmis muutuma ja taasühiskonnastuma kui need, kes seda teenust väldivad. Seetõttu on nad ka teenuse suhtes positiivsemad. Soovitame juurutada Lootuse küla praktikat, kus endised teenusel olivad tutvustavad teenust ja tulemusi. Küla toimimine põhineb isiklikel kompetentsidel ja pühendumisel. Küla on ainus süsteemselt ja põhjalikult rehabilitatsiooniplaani koostav institutsioon. Küla säilitab sideme programmi läbinutega, kes on head kogemusnõustajad ja sobilikud programmist rääkima teistele abivajajatele. Kogemusnõustajate kasutamist võiks soovitada ka teistele tugisikutele ja teenuse pakkujatele.

Vähemalt aasta-pikkune rehabilitatsiooni-programm on tõestanud, et lühema ajaga ei saavutata püsivat tulemust ja ka teised keskused/ tugisikud vajaksid teenuse osutamiseks aastat.

7.5. Vanglate kontaktisikud

Peamiseks kitsaskohaks teenuse pakkumisel nii klientide kui tugisikute arvates oli vanglate kontaktisikute vähene ajaline ressurss võimalike klientidega tegeleda. Kontaktisikutel on väga palju vange, töötajate voolavus on suur ning olemasolevatel pole aega lahendada kinnipeetavate individuaalseid vajadusi. Kontaktisikute endi hoiakud tugisikute suhtes samuti varieerusid ning põhimõtteliselt nad küll hindasid ja soovisid, et teenuse tulemused oleksid positiivsed. Kuna puudub tagasisidestamise süsteem, siis kontaktisikud ei kuule enamasti klientide elust enne, kui nad on uuesti tagasi vanglasse jõudnud. Enamasti saavad tugisikud kontaktisikutelt väga piiratud infot klientide kohta ning puudub selge ülevaade suunamiste protsessist, kinnipeetavate valikust ning nende iseloomustustest.

Vaja oleks tekitada süsteem, milles kontaktisikud ja tugisikud omavahel infot vahetavad.

Kontaktisikud sooviksid tagasisidet, mis isikutest vabaduses edasi saab, kes teenusest loobub, ja miks, missugune teenusepakkuja kellelegi sobib.

Kontaktisikutel praegu puudub igasugune ülevaade sellest, kuidas kinnipeetaval hiljem läheb, missugust rehabilitatsiooniteenust ta saab ja missuguste tulemustega. Sisuliselt saabub tagasiside, kui isik jälle saabub vanglasse. Kontaktisikud vääriskid samuti ülevaadet sellest, kuidas nende hiljutisel hoolealusel läheb.

7.6. Süsteemsed muudatused

- Kohtutäiturite õigused on piiramatud ja süsteem ei ole läbipaistev. Isegi tugisikutel on raske tuvastada, kelle poole konkreetselt pöörduda, kui kliendi konto on arestitud ning kogu raha võlgade katteks võetud. Kohtutäiturite õigusi oleks vaja reguleerida selliselt, et nende tegevus ei tõukaks vabanenut tagasi vanglasse põhjusel, et tal puudub söögiraha. Vaja oleks luua süsteem, mis ei sunni inimest tagasi vanglasse, üheks ettepanekuks oleks võimalus, et võiks avada konto miinimum-summale, ülejäänud võib siis arestida kohustuste katteks.
- Toiduabi võiks klient saada Keskusest, kuni ta ei ole tööd saanud.
- Tugiteenuse pakkujatel või partnerorganisatsioonidel peaks olema fond, kust saab laenu kliendi eluasemekulude katmiseks. Kui klient saab elu korda, saab laenu tagasi maksta, aga kui ei saa, siis on veel üks võlg lisaks.
- Vabanenu edasise käekäigu kohta puudub tugisikul info, kui klient hakkab saama mõne omavalitsuse või Sotsiaalkindlustusameti teenust.
- Vanglas peaks võimaldatama kaugõppes õppimist.
- Teenuse pakkujad võiksid leida koostööpartnereid nagu näiteks Punane Rist, Taaskasutuskeskus või Toiduabi. Kliendid võiksid aidata sorteerida asju, aga organisatsioon annaks toiduabi või natuke raha või tasuta riideid. See leevendaks vabanenute teravaid majandusprobleeme, aga ka annaks tegevust ja sotsiaalseid sidemeid, mis on taasühiskonnastamisel oluline tegur.
- Tõhustada tuleks teenuse kohta antavat infot vanglates ning tutvustada seda rohkem rehabilitatsiooniteenusena. Samuti tuleks parandada teenuse pakkujate poolset kommunikatsiooni vanglate tugisikutega ning anda tagasisidet teenuse kasutaja edusammude kohta.

KOKKUVÕTE

Vahearuaande eesmärgiks oli analüüsida tugiteenust vanglast vabanejatele. See hõlmab tugiisikuteenuse ja nõustamisteenustega ajutise majutusteenuse pakkumist vanglast vabanejatele.

Aruandes analüüsiti tugiteenuse osutamise kvaliteeti eesmärkide saavutamisel: vabanejate sotsiaalne kaasatus, võimalused toimetulekuks, suurenenud osalus teenusel osalejate tööturuteenustel ja tööhõives.

Hindamiseks töötati välja metoodika (vt. *Tugiteenus vanglast vabanejatele hindamismetoodika esitamine ja vahehindamise läbiviimine. Aruanne I osa*), mille alusel viidi läbi intervjuud.

Analüüsiks intervjueriti järgmisi gruppe:

- tugiisikuteenuse ja majutusteenuse pakkujad: 8 isikut
- teenust pakkuvad tugiisikud: fookusgrupid 6 ja 3 isikuga, silmast-silma intervjuud 4 isikuga
- teenuse kliendid: 21 vabanenut ja 5 kinnipeetavat
- vanglate inspektor-kontaktisikud: 8 isikut

Põhjäreldused ja ettepanekud

1. Praegu osutatakse vanglast vabanejale tugiisikuteenust kestvusega kuni 12 kuud – kuni 6 kuud enne vabanemist ja 6 kuud Keskuses, välja arvatud Lootuse Küla, kus niisugust piirangut ei ole. Nii teenuse pakkujate kui klientide hinnangul on pool aastat liiga lühike aeg, selle ajaga jõuab vajadused kaardistada, kuid mitte saavutada püsivaid positiivseid muutusi. Teenuse pakkujate poolt tuli ettepanek pikendada Keskuses olemise aega vähemalt aastani, muutes asutuses olemise tingimusi, näiteks vähendades toetusraha. Oluline, et klient jätkaks põhimõtteliselt samas süsteemis, isikute valve all, kes temaga juba on töötanud.

2. Vabanenuid võiks rakendada sotsiaaltööl või mittetulundusühingutes nagu Punane Rist, Toidupank, Taaskasutuskeskused kuni töö leidmiseni.

Tööandjatele, kes pakuvad tugiteenusel klientidele töökohta, tuleks tekitada kompensatsioonimehhanism, näiteks lihtsalt kättesaadav palgatoetus. See on praegu olemas, aga kvalifitseerumise tingimused on raskesti arusaadavad ja ei motiveeri potentsiaalset tööandjat. Puudulik on ka informatsiooni levik selle võimaluse olemasolu kohta. Töötukassas peaksid olema arvel reaalsed töö kohad vanglast vabanenutele ja need võimalused peaksid olema eelnevalt potentsiaalse tööandjaga läbi räägitud.

3. Mitme teenuse juhi sõnul ei saa kajastada klientide iseloomustuse Exceli tabelis (vt. *Tugiteenus*

vanglast vabanejatele hindamismetoodika esitamine ja vahehindamise läbiviimine. Aruanne I osa) piisava detailsusega tugisikute töö tulemusi. Valikvastused annavad liiga lakoonilise ülevaate, mis jätab suure osa tugisiku tööst varju. Ettepanek on analüüsida ka tugisikute (kui on), tugisikute koordinaatori ja/või teenuse juhi päevikuid. Tööajatabelit ning kliendi päevikut tuleks vaadelda ja analüüsida koos. Nende täitmine peaks olema tööaja arvestuse sees.

Tugiteenuse osutajate töö tulemuslikkuse hindamise süsteem on vajalik, kuid vajab täpsustamist ja lihtsustamist. Klientide iseloomustamise lihtsustamiseks võiks teenuse juht võtta tugisikud kokku ja koos tugisikutega täita tabelid klientide analüüsimiseks. Töö tulemuslikkust suurendaks see, kui uute projektide ja teenuse pakkumise planeerimisel järgitaks põhimõtet, et vabanejate suunamine teenusele toimuks tema eelneva elukoha järgi. See võimaldaks paremini seostada keskuse töö tulemuslikkust vabanenu toimetulekuga konkreetses piirkonnas ning suurendaks võimalust, et omavalitsused nõustuvad vabanenuid vastu võtma.

4. Tugisikuteenuse edukus sõltub eelkõige majutusteenuse olemasolust klientidele, vajalik oleks puhverelamispinna olemasolu. Vajalik oleks ka väikese seemneraha olemasolu pärast vabanemist, näiteks üheks kuuks laen. Toiduabi võiks klient saada Keskusest, kuni ta ei ole tööd leidnud.

5. Vabanenu edasise käekäigu kohta puudub tugisikul info kui klient hakkab saama mõne omavalitsuse või Sotsiaalkindlustusameti kaudu teenuseid. Süsteemne võrgustik erinevate teenusepakkujate vahel on väga puudulik. Rollijaotused ebaselged ja halvasti kaardistatud.

6. Kohtutäiturite õigused on piiramatud ja süsteem ei ole läbipaistev. Isegi tugisikutel on raske tuvastada, kelle poole konkreetselt pöörduda, kui konto on arestitud ning kogu raha võlgade katteks võetud. Kohtutäiturite õigusi oleks vaja reguleerida selliselt, et nende tegevus ei tõukaks vabanenut tagasi vanglasse põhjusel, et tal puudub täielikult söögiraha. Kaotada tuleks nõue teha konto väljavõte iga kord, kui raha on arvel liikunud, väljavõte maksab 4 eurot.

Lisa 1

Näitaja	Näitaja nimetus	Praegune tase (2013)	Sihttase (2018)	Sihttase (2023)
TAT spetsiifilised väljundnäitajad	Tegevus 2.1 Tugiteenus			
Väljundnäitaja	Vanglast vabanejale suunatud tugiteenuste saajate arv	0	700	700
Väljundnäitaja	Sh majutusteenust saanud inimeste arv	0	252	252
	Tegevus 2.2 Koolitus			
Väljundnäitaja	Koolitustel osalenute arv	0	100	100
	Tegevus 2.3 Tugiteenuse TAT hindamine			
Väljundnäitaja	Läbiviidud hindamiste arv	0	0	1
TAT spetsiifilised väljundnäitajad	Tegevus 2.1. Tugiteenus			
Tulemusnäitaja	Osalejad, kes 1 kuu pärast vanglast vabanenutele suunatud tugiteenuse saamist on tööturul	47%	75%	75%
Tulemusnäitaja	Tugiteenust saanud vanglast vabanejate osakaal kõikide teenusesaajate hulgas, kes on 1 kuu pärast teenuselt lahkumist tööhõives	N/A	30%	30%
Tulemusnäitaja	Tugiteenust saanud vanglast vabanejate osakaal kõikide teenusesaajate hulgas, keda aasta pärast vanglast vabanemist ei ole kahtlustatavana üle kuulatud.	55%	70%	70%

Allikas: TAT Tugiteenus vanglast vabanejatele.

Lisa 2

Näitaja	Näitaja nimetus	Sihttase (2018)	Sihttase (2023)	Praegune tase (2016)
TAT spetsiifilised väljundnäitajad	Tegevus 2.1 Tugiteenus			
Väljundnäitaja	Vanglast vabanejale suunatud tugiteenuste saajate arv	700	700	214 (seisuga august 2016)
Väljundnäitaja	Sh majutusteenust saanud inimeste arv	252	252	11 (seisuga august 2016)
	Tegevus 2.2 Koolitus			
Väljundnäitaja	Koolitustel osalenute arv	100	100	191 (seisuga august 2016)
	Tegevus 2.3 Tugiteenuse TAT hindamine			
Väljundnäitaja	Läbiviidud hindamiste arv	0	1	X
TAT spetsiifilised väljundnäitajad	Tegevus 2.1. Tugiteenus			
Tulemusnäitaja	Osalejad, kes 1 kuu pärast vanglast vabanenutele suunatud tugiteenuse saamist on tööturul	75%	75%	10% (STAT andmed seisuga 31.12.2015)
Tulemusnäitaja	Tugiteenust saanud vanglast vabanejate osakaal kõikide teenusesaajate hulgas, kes on 1 kuu pärast teenuselt lahkumist tööhõives	30%	30%	3% Eesti Maksu - ja Tolliameti andmed (päringu vastus 09.08.16)
Tulemusnäitaja	Tugiteenust saanud vanglast vabanejate osakaal kõikide teenusesaajate hulgas, keda aasta pärast vanglast vabanemist ei ole kahtlustatavana üle kuulatud.	70%	70%	78% (andmed seisuga 08.08.2016)

Allikas: Justiitsministeerium